

Цэнтральная раённая бібліятэка імя М.Засіма
Аддзел бібліятэчнага маркетынгу

Мой родны кут

Легенды і паданні Пружанскага краю

Літаратурна-краязнаўчы зборнік

Пружаны, 2008

Да чытача

Кожны павінен ведаць свой край, гісторыю, легенды і паданні свайго народа, бо яны – частка яго культуры. Гісторыя нашага горада і раёна яшчэ чакае свайго даследчыка. Не так многа засталася архіўных дакументаў аб яго мінулым. І толькі ў памяці старэйшых яго жыхароў жывуць цікавыя, а часам і вельмі каштоўныя звесткі, якія варта захоўваць для нашчадкаў.

Народ уклаў у легенды невычарпальную фантазію, адвечныя думкі і мары. Яны прасякнуты пяшчотнай любоўю да роднага краю.

Прапануемы зборнік складзены на аснове фальклорна-этнаграфічных зборнікаў А. І. Гурскага і М.Я. Грынблата, газетных публікацый і запісаў вусных расказаў старажылаў Пружаншчыны, якія нідзе не публікаваліся.

Матэрыялы зборніка сістэматызаваны наступным чынам:

1. Пра горад Пружаны і навакольныя вёскі
2. Пра пасёлак Ружаны і навакольныя вёскі.
3. Пра пасёлак Шарашова

Акунемся ж у прыгажосць гукаў, слоў і пачуццяў – пачытаем легенды, паданні, сказы Пружаншчыны.

Ав паходжанні Пружан і памятных мясцінах Горада

Фёдар Фадзеевіч Чапялевіч – карэнны жыхар Пружан. Тут ён пражыў усе 85 год свайго жыцця. Пружанцамі былі яго бацька, дзед, прадзед. Яго памяць, акрамя ўласных уражанняў, увабрала і захавала расказы продкаў. У ягоным пераказе яны гучаць як легенды аб далёкім мінулым. Паданні адно другога цікавей. Шмат іх ведае патомны пружанец. Вядома, не прэтэндуюць яны на стопрацэнтную верагоднасць. Але ў аснове іх ляжаць гістарычныя факты, што захавала памяць народная, размаляваўшы часам свайй фантазіяй.

ытаў, што Пружаны раней называліся Дабучынам, толькі з гэтым я не згодны. Цяперашняя вуліца Камуністычная, дакладней, частка яе ад аўтобуснай станцыі да моста, - называлася Дзярэчын. А была яшчэ вуліца Малы Дзярэчын. Гэтыя вуліцы ўтварыліся на месцы вёсак пад той жа назвай, якія стаялі тут многа стагоддзяў. Менавіта з іх і пачыналіся Пружаны. Яшчэ на маёй памяці тут стаялі невялічкія крытыя саломай хаты, якія нічым не адрозніваліся ад вясковых. Там, дзе цяпер сярэдняя школа № 4, стаяла хата майго прадзеда. Я

памятаю яе. У нашай сям’і расказвалі аб смешнай гісторыі, якая адбылася ля гэтай хаты. Яна дае ўяўленне аб тым, у якіх умовах жылі ў той час Пружанцы, таму паслухай. Аддаваў, значыць, прадзед замуж дачку. Гасцей з’ехалася на вяселле шмат, ды за сталы ўсіх не пасадзіць, - пакой не дазваляе. Пакуль адны за сталамі сядзяць, астатнія вымушаны на двары час каратаць. А тыя, што за сталом, не надта спяшаюцца сваё месца уступіць. Відаць, прагаладаліся госці, што чаргі сваёй за стол сесці чакалі, ці выпіць надта ім карцела, і вырашылі пажартаваць. Узялі з воза рубель, падчапілі ім падрубку, наляглі гуртом на другі канец і прыўзнялі хату. Гаспадар і госці, што за сталом сядзелі, не на жарт перапалохаліся, калі пачалі рухацца сцены, нібы жывыя.

Прадвядзіцелем дваранства ў Пружанах і галавой горада ў пачатку XX стагоддзя быў Паляолаг. Паводле падання – патомак візантыйскіх імператараў. Дарэчы, вуліца Кобрынская да Першай Сусветнай вайны называлася яго імем. Як з’явіліся Паляолагі ў Расіі?

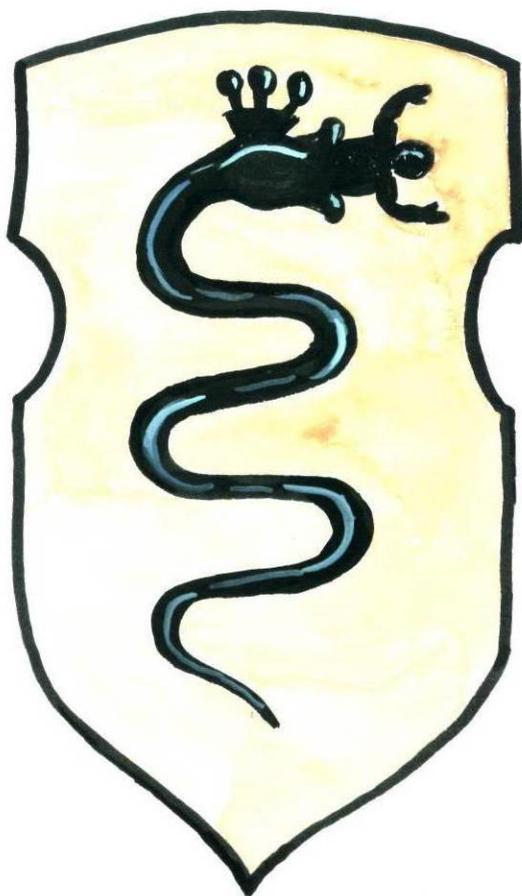
У апошняга Візантыйскага імператара Канстанціна XI была сястра Соф’я, якая стала жонкай цара Івана III. А ў яе было два браты. Пасля таго, як Візантыя была заваявана туркамі, Соф’я забрала ў Маскву і братоў, ад якіх і пайшоў род Паляолагаў.

Пры Паляолагу было многае зроблена па добраўпарадкаванні горада. Па вуліцы Кобрынскай праклалі тратуары, пліты для якіх вырабляліся на невялікім заводзіку пры мясцовай турме. На кожнай пліце стаялі дзве літары “ПТ”, што значыць “Пружанская турма”. Пасля раптоўнай смерці Паляолага і назвалі вуліцу яго прозвішчам.

- Вось яшчэ раскажу, - адгукнуўся ён. Ля рэчкі Вец, каля гарадскога парку, ёсць астравок. На гэтым месцы пагорак быў, на якім нашы далёкія продкі нарады праводзілі, вырашалі ўсе важныя справы. Нарады тыя вечам называліся. Веча па-польску – вец. Таму і рэчку так назвалі. У 1940 годзе пагорак зраўнялі і зрабілі на яго месцы танцавальную пляцоўку. Ну, а другая рэчка Муха атрымала сваю назву за тое, што маленькая і журчлівая. А ёсць яшчэ Баба. Мне маці ў дзяцінстве расказвала, а яна ад сваіх

бацькоў чула, што на гэтай рэчцы, у тым месцы, дзе цяпер возера, калісьці жанчына ўтапілася. Таму і назва рэчкі такая.

Дарэчы, Пружаны мелі свой герб. На ім быў малюнак змея, які трымае ў зубах дзіця. Аб гэтым ёсць цікавая легенда. Нібыта плыла па Мухаўцы на лодцы праз Пружаны каралева Бонна, якая правіла Кобрынам. З сабой яна везла дзіцё. Берагі ў ракі былі зарослыя хмызняком, дрэвамі. Раптоўна вынырнуў змей, які ўхапіў дзіця. У роспачы пракляла каралева гэтыя мясціны. А пружанцы пазней народнае паданне ўвасобілі ў сваім гербе.

Бываеш, напэўна, у гарадскім парку? Калісьці ён быў вельмі прыгожы. Парк і панскі двор у ім належылі маршалку сейма польскага Швыкоўскаму. На месцы, дзе цяпер каапунівермаг стаіць, вырашыў Швыкоўскі касцёл пабудаваць. Якраз насупраць невялікай драўлянай царквы, якая была на месцы цяперашняга ўніверсама. Дарэчы, тая царква захавалася да нашага часу. Гэта яна на гарадскіх могілках стаіць. Будавалі касцёл хутка. Пан грошай не шкадаваў. Узвялі сцены. Засталося дах зрабіць ды каталіцкі крыж умацаваць. Але пачалося паўстанне палякаў супраць царскіх улад пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі. Пан у некай меры прымаў у ім удзел. Пасля таго, як паўстанне было разгромлена, Швыкоўскага ў Пружанах не стала. Ці ўцёк ён куды, ці быў арыштаваны – не ведаю. Толькі ўладальніцай маёнтка стала графіня Вера Уладзіміраўна Клейміхель, якая звалася потым па мужу княгіняй Арбільяні. Я памятаю, як яна ў фэртоне прыязджала ў Пружаны.

Будаўніцтва касцёла спынілася. Без даху хутка сцены пачалі разбурацца. Праваслаўнае духавенства вырашыла купіць гэты будынак у католікаў і прыстасаваць пад царкву. За 17 тысяч рублёў здзелка была ажыццёўлена. На гэтыя грошы веруючыя католікі пабудавалі касцёл, у якім цяпер размешчаны Дом культуры. А праваслаўнае духавенства ператварыла недабудаваны касцёл у царкву, якая згарэла ў 1944 годзе ў ходзе баёў за Пружаны.

- А чаму наш горад ад чыгункі ў баку аказаўся? Напэўна, ёсць і аб гэтым паданні?

- Мне бацька расказваў, калі будавалі чыгунку, то пракласці яе меркавалі каля Пружан. Падрадчык нібыта прапанаваў мясцовым купцам пабудаваць у горадзе вакзал. Але яны адмовіліся. Тады пракралі чыгунку ў баку ад Пружан.

Панюціч, А. Падарожжа ў мінулае. Легенды роднага краю /Аляксандр Панюціч // Зара камунізму. – 1987. – 14 лістапада

ШРА ГОРАД Пружаны

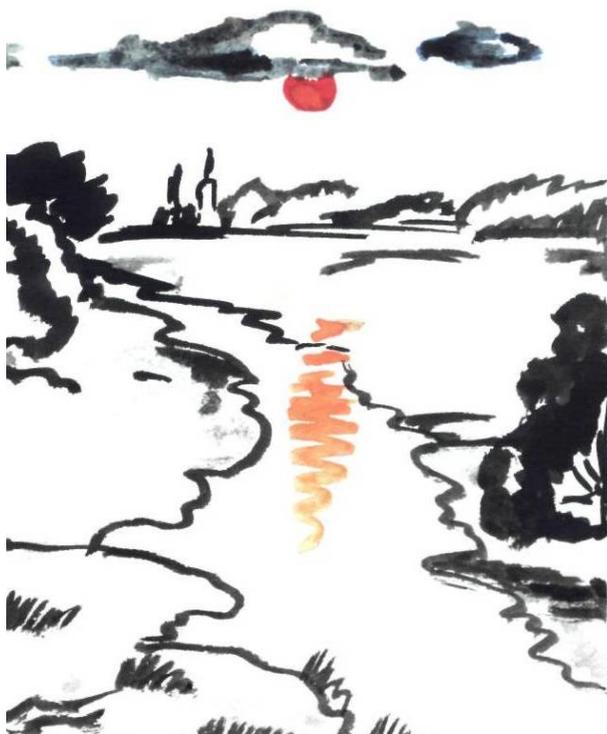
Цікавы расказ запісаў польскі збіральнік легенд і паданняў М. Федароўскі ў вёсцы Дварчаны Гродзенскай вобласці ад Аляксандра Савіцкага.

У 1522 годзе Дабучынам уладарыў некаторы час Вацлаў Касцевіч. У 1522 годзе ён заснаваў касцёл у імя святога Сігізмунда I Вацлава. У гэты ж час Дабучын стаў называцца Пружанамі. Паданне расказвае, што карміцелька, трымаючы на руках дзіця ўладароў, выпадкова кінула яго ў раку Муху. І рака “пажрала” дзіця. Ад гэтага быццам бы і Дабучын пачалі называць Пажарла, перайменаваны з часам у Пружаны. Можна сцвярджаць, што гэтае тлумачэнне назвы нашага горада з’яўляецца не зусім праўдападобным. Але наступныя факты нейкім чынам пацвярджаюць, што ў перамене назвы, безумоўна, дзіця іграла ролю. Так, напрыклад, Ганна Ягелонка – жонка Стэфана Баторыя, якая ўладарыла горадам пасля смерці маці, дала Пружанам у 1588 годзе герб з адлюстраваннем блакітнага вужа, які трымае ў роце дзіця.

“Палешукі паказваюць, што Мухавец колісь быў не на жарты вялікі. Так гэта каралева Бона наманула, канешне, тамака залажыць места, дый то нібаўкі і паехала, узяўшы з сабой дзіця сваё. Прыезджае пад Мухавец, а на ём быў мост надта блгі, дый то як з’ехалі, так і зваліліся ў ваду. А ў той вадзе быў нейкі змей,

дый то хapіў тое дзіця, дый глынуў. Так яна закляла яго: “Каб гэты Мухавец зыйшоў на мізінны палец”. І толькі на гэта выйшла, бо ўлетку, як падчас добра прыпячэ, то й зусім высыхае. Потым усё ж Бона залажыла месца і назвала Пружаны”.

Аляксандр Савіцкі

Пра горад Пружаны і раку Мухавец. – Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 279-280.

Малышэўскі, Ю. Дабучын – Пажарла – Пружаны /Юрый Малышэўскі // Зара камунізму. – 1988. – 23 чэрвеня.

Ранішнюю ціш прарэзаў пранізлы крык цёткі Юзафіны:

- Ды людцы мае добрыя! Ды што гэта такое на свеце белым робіцца! Ды як праўды няма, навошта ж і наогул жыць?!

З хат пачалі выглядаць заспаныя твары лоўчых, конюхаў, кавалёў, псароў, кухароў, віначэрпаў – усіх тых, хто быў пераселены ў мясціны гэтыя па загаду князя, каб у час доўгіх асенніх паляванняў у навакольных лясах мець пад рукою ўсё неабходнае.

- Ну і чаго ты раскрычалася зноў? – незадаволена спытаў майстар-збройнік Чамота, змрочны, аброслы дрымучай рудой барадою.

- Клічу ліха на галаву праклятага Курылы! – адазвалася тоўстая Юзафіна з магутнымі рукамі прачкі. – Паслухайце толькі, людзі добрыя, ён жа, ліхадзей, кветачку маю майскую, Анэлочку маю разняшчасную зганьбіў, пакрыўдзіў дзяўчыну, на ўвесь свет зняславіў!

Бразгаючы дзвярыма, на хаду апранаючы кашулі, збіраліся ля Юзафіны людзі.

- Не румзай, кажы ўсё як было! – уладна звярнуўся самы старэйшы і паважаны ў гэтым паселішчы чалавек, каваль Вусеня.

- Што расказаць, - ацёрла далонюю слёзы цётка. – Панадзіўся, пракляты, да нас у хату хадзіць, каб яму ўсе ногі пераламаць! Прыйдзе, ціхенькі такі, пасядзіць у куточку, ды пойдзе. Са мною ўсё размаўляе, а на Анэльку толькі зрэдку вока кіне. Ну я, дурніца, і радуюся, паважае госьць старэйшых, добры, разважлівы. Аднойчы кажа: “Я, цётка, мабыць вашу Анэлю сватаць буду”. А мне, ўдаве, і няўцям, што словамі такімі жартаваць можна. Дазволіла я ім як жаніху з нявестай адзін на адзін сустракацца. А ўчора прыходзіць дамоў Анэлька ўся ў слязах. Сілай узяў дзяўчо слабае, паскуднік. Потым жа і пасмяяўся. Кажа: “Разбэшчаная ты дзеўка, Анэля. Перадумаў я на табе жаніцца”...

Загаманілі людзі, заспрачаліся. Шмат каму ў жыцці шкоды зрабіў самаўпэўнены Курыла. Быў ён лепшым псаром у князя. Ведаючы, як яго цэніць гаспадар, канчаткова зазнаўся Курыла. Нагаворваць пачаў на сяброў сваіх: той, маўляў, дрэнна аб князі

гаварыў, іншы, замест княжнай службы, п'янствуе ды п'яе непрыстойныя песні, трэці крадзе з княжных сілоў здабычу. Доўга не разумелі людзі, чаму на іх сыплюцца пакаранні. Потым даведаліся. Спрабавалі было апраўдацца перад князем, адкрыць вочы на ўчынкi любімца яго. Але дарэмна...

- На сваёй зямлі я сам суджу людзей сваіх, і законна тут толькі тое, што я лічу законным. А я лічу правым Курылу і вінаватымі вас, - ганарліва адказаў ім князь.

Вытрымалі несправядлівасць і крыўду людзі, але пасля гэтага кожны перастаў размаўляць з Курылам. Ды яму гэтага і не трэба было: хадзіў па паселішчы, як вялікі пан, і толькі высочваў, аб чым яшчэ можна данесці князю?

Хутка з існаваннем Курылы звыкліся, як з існаваннем клапаў хаце, прывучыліся размаўляць адзін з адным намёкамі ды сціхаць пры набліжэнні княжацкага даносчыка. Але новае зло, здзейсненае Курылам, было да таго брыдкім і незразумелым, што тут ніхто не змог змоўчаць. Ціхая, працавітая дачка Юзафіны была амаль адзінай нявестай у паселішчы (не лічачы крывой дачкі рымара), і таму вочы многіх маладых мужчын былі звернуты да яе. Ніхто з іх ніколі не рашыўся б не тое, што пакрыўдзіць Анэлю, але нават сказаць пры ёй грубае слова. Курыла пасмяяўся не толькі над безабароннай дзяўчынай, але і над пачуццямі ўсіх мужчын паселішча.

- Гайда, хлопцы, да Курылы! Паб'ем яго ўсім мірам, паскудніка! – крычалі адны.

- Вылегчаць, распусніка! – лямантавалі іншыя.

- Усё дрэнна! Трэба яго прымусіць жаніцца на Анэлі, супакойвалі сяброў самыя разважлівыя.

- А навошта ёй такі муж? – горяча пярэчылі самыя нецярплівыя.

- Ціха! – крыкнуў Вусеня. – Слухайце мяне ўважліва. Якое б рашэнне мы не прынялі наконт даносчыка і паскудніка Курылы, яно павінна быць зроблена праз справядлівы суд. Мы ж не разбойнікі, а сумленныя людзі.

- Прабач, Вусеня, - адклікнуўся збройнік Чамота. – Пра які суд ты кажаш? Хіба князь дазволіць судзіць свайго лепшага

псара? Хіба не ўпэўнілі ўжо ўсіх нас у тым, што нашы пачуцці, нашы словы і нашы жаданні тут не значаць нічога? Княжаў суд...

- А хіба я казаў пра княжы суд, Чамота? – перабіў стары каваль. – Мы самі будзем судзіць ліхадзея, і не толькі за гэты ўчынак, але і за ўсе крыўды нашы.

- На зямлі князя мы не маем права нікога судзіць без дазволу гаспадара, - уздыхнула цётка Юзафіна.

- Так, але мы можам судзіць яго на сваёй зямлі.

- Якая ў нас зямля? Аб чым ты кажаш? Хіба мы – князі? – пачуліся пытанні.

- Слухайце мяне ўважліва, - казаў Вусеня. – Князь наш неаднойчы гаварыў нам, што акрамя зямлі, на якой трымаюцца куты нашых хат, нам нічога не належыць. Няхай жа гэтай ноччу кожны прынясе па поўнаму вядру зямлі з-пад уласнай хаты. Мы ссыплем яе пасярод лясной ракі, з якой бярэм ваду. І калі атрымаецца невялічкі астравок, то ён будзе належаць не князю, а нам. Кожнаму з нас у аднолькавай меры. На астраўку гэтым я прапаную склікаць наша веча, калі ўзнікне ў гэтым патрэба. На астраўку разбярэмся мы з усімі злымі дзеяннямі нашага ворага Курылы. І ніхто не пасмее сказаць, што суд наш над ім быў незаконным...

Усю ноч пры свеце паходняў пасяляне насілі вёдрамі зямлю на сярэдзіну ракі. І яшчэ да раніцы ўзнік востраў Веча. Але адчуў небяспеку Курыла, кінуўся бегчы прэч ад сялення. Яго дагналі ўжо амаль на ўскрайку лесу. Адбылася сутычка, у якой

быў смяротна паранены збрыйнік Чамота. Рашэнне першага зборышча на востраве Веча было суровым: пакаранне смерцю.

Калі князю данеслі аб расправе над псаром Курылам, спакой пакінуў яго. Ён зразумеў: тыя, каго прывык ён лічыць не намнога разумнейшымі за жывёл, перасталі быць такімі. І яшчэ ён зразумеў, нарадзілася вялікая сіла: прага да волі, якая, калі ён будзе супраціўляцца ёй, знясе яго са свайго шляху, як вада па вясне зносіць дамы і вывернутыя з карэннем дрэвы. Таму ён не мог забараніць людзям прывілеі сумленнага суда на востраве Веча. І шмат гадоў пасля нашы продкі ўстройвалі судзілішчы і зборышчы на ўласнай і аднолькава належачай усім зямлі. З вострава Веча пачаўся вольны горад Пружаны з яго Магдэбургскім правам. Ад вострава Веча атрымала назву сваю маленькая рака Вец, якая злучаючыся з такой жа маленькай Мухай, стварае блакітны Мухавец.

Масляніцына, І. Востраў Веча. /Рына Масляніцына //Зара камунізму.- 1990.- 11 кастрычніка

Легенда аб недабудаваным касцэле

Амаль на ўскраіне Пружан стаіць маленькі акуратны домік. Гавораць, якраз тут і жыла Барбара. Старая памерла ўжо, і новыя гаспадары паспяшалі высекчы старыя яблыні, якія яна так пняшчотна даглядала. Знікла кудысьці і ўсё хатняе начынне, што заставалася ад яе. Ды, мабыць, з часам ніхто б і не ўспамінаў больш сівенькую гасцінную гаспадыню, каб не было жыццё яе звязана з таямнічай гісторыяй аб недабудаваным касцёле. Вось яна.

Барбара не памятала сваіх бацькоў – яны памерлі яшчэ маладымі. Дзяўчынку ўзяў на выхаванне стары садоўнік графа Швыкоўскага. Так яна апынулася ў Пружанскім маёнтку графа.

Вялікім дзіваком быў гэты самы Швыкоўскі. Па вечарах, збіраючыся на кухні, у тоўстай паварыхі Тэрэзы, слугі са смехам расказвалі бясконцыя смяшныя гісторыі, галоўным героем якіх быў сам пан. Тэрэза, якая была і эканомкай, услых падлічвала, колькі грошай кінуў “стары дурань”, каб разбіць вакол свайго жытла шыкоўны парк. Лёкай Яўхім, крывячы морду, паказваў, як пан іграе на скрыпцы. Хтосьці замагільным голасам паведамляў, што бачыў гаспадара маёнтка ў поўнач на перакрываванні трох дарог, адна з якіх вяла на могілкі. Там ён

кагосьці быццам чакаў. Жанчыны спалохана ўскрыквалі: матка боска, не можа быць, каб Швыкоўскі знаўся з д'яблам!

Мабыць, менавіта з-за гэтых вячэрніх гутарак у Барбары з'явілася вялікая цікаўнасць да асобы гаспадара. Усё часцей стала яна, прыбіраючы пакоі графа, затрымлівацца ў бібліятэцы і разглядаць тоўстыя фаліянты на паліцах. Барбара ведала трохі польскую мову. Але кнігі былі не толькі польскія. Потым ад самога пана Швыкоўскага даведалася яна, што сярод іх былі і стараславянскія, і рускія, і лацінскія, і грэчаскія, і французскія, і нават дрэўнеяўрэйскія. Пан выпісваў шмат літаратуры па пошце і вечарамі, калі звычайна пачынаўся гоман і смех у Тэрэзы, паглыбляўся ў чытанне. Калі Барбары даводзілася бачыць яго за гэтым заняткам, яна замірала недзе каля дзвярэй і доўга стаяла так, імкнучыся зразумець па твары гаспадара, аб чым кніга, над якой ён схіліўся. Адноўчы, рэзка адкінуўшы чытанне, Швыкоўскі пачаў хутка маляваць штосьці на вялікім аркушы паперы. І Барбара не вытрымала, падышла бліжэй. Быццам бы загадзя ведаючы, што так адбудзецца, граф пачаў услых, як мага больш зразумела, тлумачыць Барбары свой занятак:

- Ці бачыш, мілая, я збіраюся пачаць пабудову касцёла. А гэта праект. Ён павінен быць прасторны і прыгожы, з рознымі шпілямі і ляпнінай, з велізарным высакароднага гучання арганам. Я ужо ведаю, дзе можна дастаць цудоўную выяву Маткі Боскай. Гэта даволі старая скульптура. У яе вялікія самотныя вочы, як у маці, што сумуе аб лёсе сваіх няшчасных дзяцей. Хай плача дзева Марыя аб нашай долі, бо горкая яна.

І вочы графа раптам сталі суровыя і халодныя. У той вечар Барбара нічога больш не пачула ад гаспадара. Маўчаў ён і потым, але Барбара ведала ўжо: думка аб касцёле не пакідае яе пана ні ўдзень, ні ўначы. Ён разарваў некалькі аркушаў з планам будаўніцтва, пакуль, урэшце, не зрабіў той, што задавальняў яго. Потым пачаліся ліхаманкавыя пошукі месца для пабудовы, затым – графскай сядзібы пачалі з'езджацца майстры-будаўнікі. Швыкоўскі цяпер з'яўляўся позна, нават не павячэраўшы, кідаўся на ложак і засыпаў.

Праходзячы непадалёку ад будоўлі, Барбара цяпер спынялася, каб паглядзець, што адбываецца. І адбывалася ж дзіва. Узыходзілі з зямлі стройныя, беласнежныя сцены, цягнулі рукі да неба, быццам крылы анёлаў распласталіся па баках аркі, строгім і мужным харалам гучала песня каменя, атрымаўшага жыццё з чалавечых рук... Мясцовы ксёндз з замілаваннем назіраў за нараджэннем “дома пана Езуса”. Ён ужо бачыў сябе ў цэнтры ўзнёслага велічнага храма, чуў голас свой, які чытаў прапаведзь, зліўшыся з магутным голасам аргана:

- Пан Швыкоўскі робіць вялікую справу, - часта гаварыў ксёндз, лісліва зазіраючы ў вочы графа. – Пан Швыкоўскі – сапраўдны сын каталіцкай царквы...

Граф моршчыўся. Ён не вельмі шанаваў лянівага і няшчырага ксяндза. І зусім не дзеля яго ўдзячнасці ўзводзіў зараз касцёл.

Аб сапраўднай прычыне пазней даведалася Барбара з доўгіх начных размоў, што граф веў з нейкім дзіўнымі, чужымі людзьмі.

Гэта пачалося амаль адразу ж пасля таго, як быў закладзены фундамент. Ноччу ў браму пастукаўся чалавек у чорным, падобным на крылы д’ябла, плашчы і такім жа чорным капелюшы з шырокімі палямі. Барбара правяла яго да гаспадара і, будучы, як і ўсе маладыя жанчыны, вельмі цікаўнай, крыху затрымалася ля дзвярэй. Яна чула здзіўлены голас гаспадара, ціхія, ледзь чутныя словы госця.

Яны прагаварылі амаль усю ноч. Раніцай госць знік так жа, як і з’явіўся. У той дзень граф ужо не хадзіў на будоўлю, ён прасядзеў у сябе, робячы нейкія складаныя разлікі ў кнізе фінансавых расходаў. Праз два тыдні госць з’явіўся зноў. На гэты раз – не адзін. З ім быў малады хлапец з вялікімі, вельмі выразнымі шэрымі вачыма. Правая рука хлопца была перацягнута белым палатном і бездапаможна вісела на рамні, перакінутым праз шыю. Зараз Барбара пачула ўсю размову з пачатку да канца.

- Вы смелыя людзі, - гаварыў гаспадар. – на вашым месцы я б не рызыкнуў з’явіцца тут.

- У нас не было выбару, - адказаў чалавек у чорным, - за нашым братам сочаць, а ў Ружанскай пушчы яму пакуль не месца. Тыдзень-два, не больш, ён будзе ў вас. Добрая ежа і медыцынская дапамога – вось усё, што яму патрэбна.

- У мяне няма чалавека, якому б я мог даручыць яго жыццё, - памарудзіўшы, сказаў Швыкоўскі.

- Вы хочаце сказаць, што мы памыліліся, выбраўшы менавіта вас? – спытаў госць.

Доўгае маўчанне перарваў высокі юнацкі голас:

- Кастусь перадае вам словы ўдзякі, пан Швыкоўскі. Ён папрасіў мяне сказаць вам, што зброя, набытая за вашы грошы, ужо страляе па ворагу.

Граф ад нечаканасці скінуў на падлогу мармуровую чарніліцу, якую да гэтага нервова матузіў па сталю.

- Ён сам сказаў так? Ён ведае пра мяне?

- На жаль, не так ужо многа у нас сяброў, каб не ведаць іх прозвішчы.

Барбара ўжо здагадалася, што госці з'явіліся ў яе пана. Разбойнікі самага лютага з лясных галаварэзаў – Каліноўскага! Яна неаднаразова чула пра тое, як гэтыя людзі спынялі абозы купцоў на лясной дарозе, наляталі на мястэчкі, дзе распраўляліся з чыноўнікамі, салдатамі, жандарамі і заклікалі простых сялян ісці ў лясы, далучацца да іх хеўры. Толькі Барбара ўяўляла іх падобнымі на казачных ліхадзеяў: з густымі бародамі, у лахманах, з нажамі і пісталетамі за поясам. Гэты ж прыгожы юнак быў зусім не падобны на бандыта.

Пакуль Барбара раздумвала, дзверы шырока расчыніліся, усе тры субяседнікі выйшлі. І тут граф заўважыў яе. Барбара нават не спрабавала ўцячы.

- Ты падслухвала нас? – спытаў Швыкоўскі.

Яна моўчкі кінула. Цямней за хмару стаў твар графа, і невядома, што б сказаў ён. Але паранены юнак паспеў раней:

- Ці можаш ты захаваць таямніцу? Я буду тваёй таямніцай, прыгажуня.

І не змагла адмовіць Барбара шчырай усмешцы яго шэрых вачэй.

Штодзень насіла ежу маладому паўстанцу Барбара. Рука яго хутка загойвалася. І ўсё часцей ён бываў у добрым гумары, усё часцей размаўляў з дзяўчынай аб чыстым і светлым пачуцці сваім, якое з'явілася амаль адразу, як убачыў яе. Барбара была шчаслівай. Цяпер ёй часта даводзілася прысутнічаць і пры размовах графа з шэравокім хлопцам. І ўсё больш пранікала яна ў таямніцу касцёла.

- Усю моц і прыгажосць духу чалавечага, усё імкненне наша да волі, незалежнасці, увесь агонь сэрца нашага хачу я ўславіць у камені. Касцёл будзе гімнам нашаму народу, які змагаецца зараз супраць прыгнёту чужынцаў, супраць іх веры, - гаварыў ён.

- Для многіх беларусаў родная вера – прываслаўе, - задуменна адказаў аднойчы юнак.

- Пасля таго, як рускія паны сталі ў царквах заклікаць да пакорнасці тых, хто робіць замах на нашу волю і жыццё, да прыняцця чужых звычаяў, мовы, культуры, я лічу, беларус не можа лічыць прываслаўе сваёй верай. Магчыма, я памыляюся ў гэтым, але хто ў наш час можа быць упэўнены ў сабе?

Граф свята верыў у перамогу паўстання.

- Тады гаварыў ён, - касцёл стане трыумфальнай аркай для пераможцаў. І першым, каго мы абвянчаем у ім, будзеш ты, ён паказаў на свайго госця, альбо Барбара. А можа, адразу абое?

І ён усміхаўся, таямніча падміргваючы счырванелай парачцы.

- А калі мы прайграем? – спытаў аднойчы юнак.

- Гэта немагчыма... тады касцёл будзе рэквіем па нашай справе. І не будзе ў свеце больш гаротнай мясціны...

Час ішоў. Шэравокаму паўстанцу трэба было вяртацца да сяброў. На развітанне ён пяшчотна пацалаваў Барбару. І быў гэта першы ў яе жыцці пацалунак, падораны ёй мужчынам. Калі б можна было ведаць, што будзе ён апошнім...

Праз некалькі тыдняў сярод ночы ў апошні раз з'явіліся ў доме Швыкоўскага паўстанцы. Сярод іх быў ужо вядомы Барбары чалавек у чорным плашчы.

- Збірайцеся, пане Швыкоўскі, - сказаў ён. – Вам належыць пакінуць гэтыя мясціны. Мы разбіты. Многіх схапілі маскалі. І сярод іх трапіў здраднік. Заўтра за вамі прыйдуць.

Граф моўчкі адзеўся, кінуў у камін некалькі пісьмаў і дакументаў, і клікнуў Барбару.

- Я ад'язджаю, не ведаю, ці вярнуся. Але аб гэтым не трэба нікому гаварыць. Ты хочаш спытаць штосьці?

- Так, - адказала яна ледзь чутна. – А што з тым маладым панам, які жыў у нас?

- Ён застаўся ў Ружанскай пушчы, - ціха адказаў граф.

- Ён вернецца?

- Не, бедная мая дзяўчынка. І ніколі не абвянчаюць вас у нашым касцёле, бо ўжо абвенчаны ён з куляй... Даруй яму, мілая, даруй нам...

Граф ужо больш не вярнуўся да сваёй сядзібы. Лёс яго да гэтых часоў – тайна.

Маладая графіня – спадчынніца, што з'явілася пасля яго, дазволіла ксяндзу рабіць з недабудаваным касцёлам, што ён захоча. На завяршэнне будаўніцтва даць грошы яна адмовілася. Хітры ксёндз палічыў больш выгадным прадаць амаль гатовы будынак праваслаўнай абшчыне, а на атрыманыя грошы паставіць маленькі, няўтульны, непрыгожы “Дом пана Езуса”.

Але нядоўга служыў касцёл Швыкоўскага іншай веры. Раптоўна ўспыхнуўшы пажар знішчыў яго. Прычыну пажару не ўдалося ўстанавіць.

Барбара сцвярджала, што ў час пажару бачыла сярод натоўпу кагосьці ў чорным плашчы. Але ці варта так ужо даварацца яе расказаць?

Масляніцына, І. Легенда аб недабудаваным касцёле. /Грына Масляніцына // Зара камунізму. – 1989. -11 лістапада, 14 лістапада.

АБРЫДДАЯ ЖОНКА

Пакахаў гусь хатні дзікую шэрую качку. Пасватаўся хлопец багаты да беднай сіраты. Заплакала-заенчыла свякроў, як ступіла на ганак хаты яе нявестка-беспасажніца, і не стала жыцця харошанькай Анеі і побач з мужавай маці. Цэлымі днямі, забыўшыся пра адпачынак, працуе маладая жонка. Але хіба дагодзіш сварлівай свекрыві? Лае яна няветску, гультайкай называе, перад людзьмі ганіць. Толькі і ёсць радасць у жыцці Анеіным – каханне яе Пятра. Ён адзін шкадуе сірату, ён адзін суцяшае няшчасную і ўступаецца за жонку, і дакарае маці.

Затаіла злосць свякроў на нявестку. Вырашыла разлучыць мужа з жонкай. Вось збірае яна сына ў чужыя землі:

- Едзь, Пятро, паглядзі свету. Надакучылі мабыць, табе, маладому, нашы Пружаны. Кажуць няма горада прыгажэй Варшавы. У Варшаве родзічы нашы жывуць – ім прывітанне ад мяне перадай. Ды заадно ўжо і тавараў з сабой вазьмі. У Польшчы выгадны гандаль. Пара ўжо табе, сыне, сапраўднай справай заняцца.

Хіба станеш пярэчыць маці? Развітаўся Пятро з Анеяй, пакланіўся суседзям, ды і пакінуў родныя мясціны.

Змяніла восень дажджлівую зіма сцюдзёная. Прышоў ліст ад Пятра.

- Прачытайце, маці, аб чым муж мой піша, - просіць Анея, - а то ж я не ведаю граматы, сама не разбяруся.

Зазірнула свякроў у ліст ды і кажа:

- Піша Пятро пра тое, як весела яму ў Варшаве, як шмат там прыгожых паненак. “Шкадую я, маці, гледзячы на іх., аб тым, што паспяшаўся ажаницца! Хіба ж мая баба можа зраўняцца з тутэйшымі кабетамі?”

Засулавала нявестка, на твары ж свекрыві з’явілася ўсмешка.

Рушыўся лёд на рацэ, зазвінелі ручаі. Зноў прышла вестка ад Пятра. Услых прачытала яе Анеі старая: “Пасябраваў я, маці, з багатым польскім купцом. І так палюбіў ён мяне, што прапанаваў мне ажаницца на яго дачцэ. Паненка – кветачка, гарэзівая ды смяшлівая, не тое, што мая баба, сумная ды нудная”.

Заблішчалі слёзы на Анеіных вачах, а на твары маці Пятровай выступіў вясёлы румянец.

Зеленню адзеліся дрэвы, кветкамі ўзышла зямля. Заспяшаўся ў родныя мясціны Пятро. А наперад паслаў пісьмо.

Прачытала яго старая свякроў, ды і кажа нявестцы:

- Ну, вось што, мілая. Збірайся хутчэй. Ідзі з маёй хаты куды хочаш. Пятро вяртаецца не адзін. Вязе ён з сабою прыгожую багатую паненку. “А бабу маю, абрыдлую, - піша, гані прэч!”

Нічога не ўзяла з сабою Анея. Як прышла ў гэтую хату ў адной беднай сукенцы, так і пайшла. У самае сэрца ўдарыла маладзіцу чорная вестка аб мужавай здрадзе. І ўбачылася няшчаснай, што сонца заслалася слёзным туманам, што замест зерня поле жытнёвае ўрадзіла горкі палын, што вецер у вершалінах дрэў пые жалобу. І мукаю падалося жыццё Анеі, і суцязэннем – смерць...

У той час уехаў на двор родны доўгачаканы госць. Кінулася да Пятра маці. Цалуе яго, абдымае, пра землі чужыя распытвае. Радуецца і Пятро. Толькі дзіўна яму, што не сустракае яго маладая жонка.

- Што з Анеяй, маці? – пытаецца вандроўнік. – Хіба захварэла мая ладачка?

- Вой, не ўспамінай пра змяю, што на сэрцы ты прыгрэў! – адказвае старая. – Як пакінуў ты нас, дык пайшла твая Анея з хаты. Аб’явіўся ў яе каханак, з ім і збегла.

Падкасіліся ногі ў Пятра, пацямнела ў вачах. Ледзь дайшоў ён да лавы, апусціў галаву:

- Анея... Анея... Што зрабіла ты са мною? Хіба не кахаў цябе? Хіба не шкадаваў! Ні разу без падарункаў з кірмашу не прыязджаў. Нікому пра цябе слова дрэннага не дазваляў сказаць. Навошта схлусіла ты мне, калі згадзілася жонкай маёй стаць? Навошта здрадзіла? Я ж у далёкай Варшаве ні аб кім, акрамя цябе, і думаць не мог...

Бядуе Пятро, няўцям яму, што здрадніцаю аказалася не жонка – родная маці. А тая ўжо святкуе перамогу: што пажадала, тое і зрабіла. Не быць Пятру з Анеяй разам! Забылася нават пра тое, што не адна яна з сынам у хаце, што ўжо глядзяць на маладога мужа са шкадобаю вочы ціхмянай нахлебніцы, добрай Пятровай нянькі Хадоры, якая чула ўсю іх размову.

- Пятро! Не вер маці сваёй, - раптам пачуўся Хадорын голас. – Перад прыездам тваім выгнала свякроў нявестку з хаты. Як табе пра здраду яе схлусіла, так і ёй пра тваю паведаміла. Пайшла тая, гаротная, не разбіраючы дарогі, прэч з горада, праз поле да ракі.

Замерла сэрца ў грудзях у Пятра. Адчула яно небяспеку смяротную. Кінуўся малады муж за жонкай сваёй каханай. Па прымятай траве след яе шукаў, па бліскучых, быццам раса, слязінках на каласах шлях пазнае. Скончылася поле. Выбег Пятро на луг ля ракі. Толькі край сукенкі Анеінай мільгануў далёка перад ім і знік у хвалях.

Кінуўся Пятро за сваім каханнем, а вада глыбокая, плынь хуткая. Да дна не дастаць, на плыву не ўтрымамацца. І зразумеў тады ён, што страчвае самае дарагое, што мае. І ў тузе незвычайнай закрычаў, застагнаў Пятро:

Ці ёсць на свеце справядлівасць? Спыні вірлівую хаду сваю, рака! Высушы злую ваду да дна, сонейка! Апусціцеся крутыя берагі! Вярніце мне маю ладачку!

І здарылася дзіва. Абмялела раптам паўнаводная рака. І выйшла з яе насустрач Пятру жывая Анея. У радасці вялікай прыціснуў муж жонку да грудзей, і ледзь чутна прагаварыла яна:

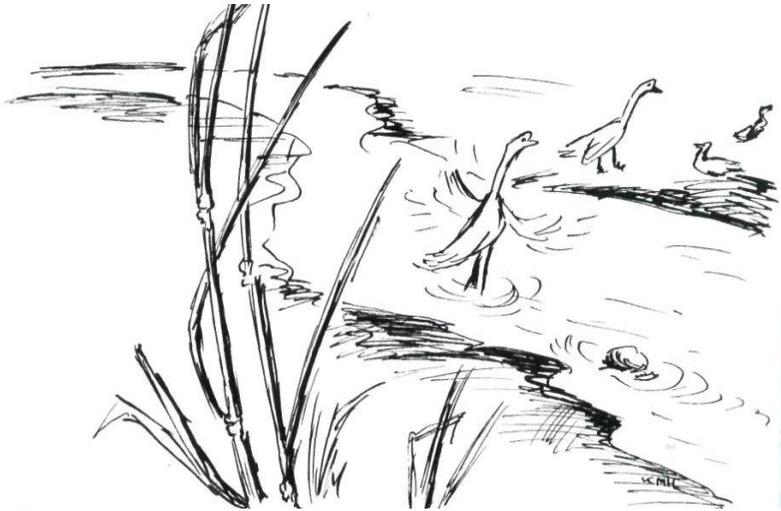
- Ты даруй мне, любы муж, што паверыла злым наговорам на цябе, што не пажадала жыць нялюбай жонкай, “абрыдлай бабай” і прыйшла тапіць сюды сваё гора ў хвляях рачных...

Узняў каханую на рукі Пятро і панёс яе праз луг і праз брамы гарадскія, праз увесь горад. Цалуючы, шаптаў ён Анеі самыя прыгожыя словы:

- Любая мая, галубка ціхая. Не ты ў мяне, я ў цябе даравання павінен прасіць за ўсе слёзы, што давялося табе выплакаць, стаўшы маёй жонкай. Але гора праходзіць, і на змену яму да людзей ідзе шчасце. Даведайся ж, каханая, твой муж быў удалым купцом. У Варшаве ён пабудаваў прыгожы светлы дом на трыццаць пакояў. Усё ў ім належыць толькі табе, кожная рэч чакае тваіх гаспадарлівых рук. Мая Анея, я ж прыехаў толькі, каб забраць цябе адсюль. Забудзься ж пра крыўду і злы падман, пра “нялюбую жонку” і “абрыдлую бабу”. Іх больш няма. Ёсць толькі наша каханне.

У той жа вечар Анея і Пётр пакінулі родныя мясціны назаўсёды. Рака ж, у якой ледзь не знайшла свой канец маладая жанчына, так і не стала зноў паўнаводнай. Пераходзяць яе ўброд гусі. А імя ёй з тых часін – Баба.

Масляніцына, І. Абрывлая жонка. / Ірына Масляніцына // Зара камунізму.
– 1990. – 6 снежня

Зачараваная ЖАНЧЫНА

У адной вярсе ад в.Ражковічы Пружанскага павета стаяць дзве хвоі, паміж якіх у адну і тую ж пору года з'яўляецца жанчына з распушчанымі валасамі і ў белым доўгім адзенні. Хто б ні папаўся да гэтай жанчыны, ён робіцца яе ахвярай: яна водзіць яго па балотах, змучвае да апошняга і забівае знясіленага і ніхто не можа знайсці і слядоў яго. Але як толькі ў гэты час заспявае паблізу певень, жанчына ў момант знікае.

Тыя, каму ўдалося выратавацца ад гібелі, расказваюць, што, блукаючы з гэтай жудаснай жанчынай, яны бачылі доўгія і шырокія рэкі, густыя лясы, вялізныя палі і вялікія гарады.

/Запісаў навучэнец Свіслацкай настаўніцкай семінары Ціт у в. Ражковічы Гродзенскай губ. /

Зачараваная жанчына. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 170.

Жаночы суд

Раз у год, у той час, калі снег яшчэ толькі пачынае сходзіць з палёў, а абуджаныя вясною дрэвы яшчэ стаяць голыя, уздрыгваючы над халодным ветрам, паміж дзвюма высокімі хваінамі, што знаходзяцца на шляху ад Пружан да Ражковічаў, з'яўляецца страшэнны прывід – Балотная Княгіня, і, як узятая з бярогі ранняй вясной галодная мядзведзіца, пачынае шукаць сваю ахвяру. І менавіта ў гэты час у тыя мясіны трапляе мужчына, які за жыццё сваё ўчыніў шмат грахоў у адносінах да жанчын. Яго чакае Балотная княгіня на справядлівы суд...

Так гаворыць старое паданне. Зараз мала хто верыць у яго, але да гэтых часоў іншы раз можна пачуць у нашых мясінах дзіўную гісторыю, якая, па сцвярджэнню некаторых старажылаў, адбылася не так ужо і даўно – у мінулым стагоддзі.

Язэп быў прыгожым, станістым, маладым чалавекам. Такія падабаліся дзяўчатам. І, адчуваючы гэта, высока трымаў галаву Язэп у час святаў ды гулянак, калі абступалі яго з усіх бакоў мясцовыя красуні.

Аднойчы вечарам вяртаўся Язэп з горада дадому. Стомленая кабылка ледзь цягнула даверху нагружаны пакупкамі воз. Хутка цямнела, заставалася яшчэ праехаць значны кавалак шляху. Язэп

пачаў хвалявацца: у такі час нярэдка падарожных спынялі рабаўнікі. Раптам кабылка рванулася ў страху і заіржала. Усяго ў трох кроках ад яе на шляху ўзнікла чалавечая постаць. Уздрыгнуў і Язэп, але амаль адразу супакоіўся. Гэта была ўсяго толькі маладзенькая дзяўчынка ў вясковым кажусе і квяцістай хустцы.

- Дзядзечка! Падкіньце да Ражковічаў – тоненькім галаском папрасіла яна.

- Які я табе дзядзечка! Буркліва адказаў Язэп і прыспыніў кабылу, каб нечаканая папугчыца ўзбралася на воз.

Пэўны час яны ехалі моўчкі. Потым разгаварыліся. Дзяўчына паведаміла, што яе клічуць Любкай, і што бацька яе – каваль з Ражковічаў. Затрымалася яна ў гасцях у замужняй сястры, забылася зусім, што строгія бацькі наказалі ёй быць дома яшчэ да прыцемкаў. Весела смяялася румяная, бы яблык, Любка, і заўважыў Язэп, што вельмі прыгожая кавалёва дачка. Страх жа яго начны зусім прайшоў, бо недалёка цяпер былі Ражковічы, і ўжо даносіўся да іх скрозь цёмную цёплы пах чалавечага жылга. І Язэп нечакана спыніў кабылу, сціснуў у абдымках харошанькую папугчыцу і паваліў яе прама на вузлы з набытым у горадзе дабром. Далёка разнёсся крык спалоху і адчаю. Здалося, што ўскалыхнуў ён нават абьякавае да ўсяго лясное балота.

І тады нечая халодная вільготная рука апусцілася на плячо Язэпа. Ён узяў галаву і моўчкі адпусціў сваю ахвяру. Нібыта ўсё цела яго прашыла наскрозь нервовая сутарга. Прама над ім схіліўся чыйсці белы, бы маска, страшэнны твар з бяскроўнымі вуснамі і велічэзнымі зялёнымі вачыма. Доўгія белыя валасы пасмамі падалі на плечы. Адзенне было таксама белым і доўгім. Язэп не мог адвесці вачэй ад здані. Ён нават не заўважыў, як дачка каваля выбралася з воза і, размазваючы па шчаках слёзы крыўды, кінулася бегчы ў бок сяла. Ён быццам бы аслупянеў.

- Няўжо табе мала таго зла, што ты ўжо зрабіў, Язэп? – пачуўся рыпучы гук, так непадобны на голас жывога чалавека, - Навошта ты хацеў пакрыўдзіць гэтае дзяўчо? – спытала здань, і Язэп не змог знайсці ў сабе сілы, каб што-небудзь адказаць.

Тады прывід стаў расці, пакуль галава яго не аказалася на ўзроўні вершалін дзвюх высокіх магутных хваін.

- Ідзі за мною, Язэп, бо я – Балотная Княгіня, - прагрымела, нібы гром з неба, - цябе чакае справядлівы суд!

Ногі самі панеслі злашчаснага Язэпа ў самы гушчар лесу. Ён ішоў, і перад вачыма яго ўзнікалі дзіўныя міражы: доўгія і шырокія рэкі, велізарныя палі і лугі, гарады, акружаныя высокімі драўлянымі сценамі і рвамі. Ён ужо стаміўся здзіўляцца, калі яго страшэнная спадарожніца раптам спынілася на ўтульнай лясной палянцы, якая, нягледзячы на яшчэ халодную пару года, была падобна на яркі дыван з жывых кветак.

- Ты - вялікі грэшнік, - казала Балотная Княгіня, якая зноў паменшылася да чалавечага памеру. – Але не мне судзіць цябе. Хай гэта робяць тыя, хто мае на гэта больш правоў.

І толькі тут заўважыў малады мужчына, што вакол яго, амаль нябачныя, быццам сатканыя з туману, мітусяцца нясныя постаці. Яго здзівіла, што ўсе яны – жаночыя. Але ён не паспеў нават нічога сказаць у сваім здзіўленні, бо наперад выйшла адна з іх, у рысах якой ён убачыў дзіўнае падабенства з нябожчыцай Марылькай – вясёлай сяброўкай яго дзяцінства. Яны раслі разам, разам гулялі ў свае дзіцячыя гульні, і не было ні дня, калі б не ўспаміналі адно аб адным. Аднойчы, роўна дзесяць год назад, яны пабеглі на возера катацца на каньках. Лёд быў слабы, Марылька раптам правалілася і пачала тануць. Была хвіліна, калі Язэп мог падаць ёй руку, але ён спалохоўся, што дзяўчына ўцягне яго за сабой у ваду, і пабег прэч, з крыкамі аб дапамозе.

Марылька патанула... Назаўсёды запамятаваў Язэп яе мёртвы тварык з застылым на ім выразам страху і дакору, калі вясковыя мужыкі выцягнулі маленькую тапельніцу з-пад вады. Зараз твар Марылькі з гэтым жа страшэнным выразам узнік перад ім.

Марылька ледзь чутна прашаптала:

- Я абвінавачваю цябе ў злачыннай баязлівасці, Язэп. Ты заслугоўваеш смерці.

Прамовіла і адышла. На яе месцы з'явіўся другі цень. Яна адразу пазнала сваю сястру Зосю, якую пахаваў два гады назад.

Зосі не пашанцавала з мужам, бо ім аказаўся стары раўнівец. Язэп аддаў за яго сястру на правах адзінага мужчыны ў сям'і, паквапіўшыся на яго вялікае багацце. На вяселлі нявеста горка плакала. Але ці варта звяртаць увагу на капрызы шаснаццацігадовай дзяўчыны? Гэтай жа думкі прытрымліваўся Язэп і тады, калі аднойчы ноччу Зося ў адной сарочцы прыбегла да брата з мальбой выратаваць яе, схаваць ад раз'юшанага мужа. Язэп не толькі не схаваў сястру, але і сам перадаў у рукі мужа, які той жа ноччу забіў Зося, прыраўнаваўшы да кагосьці з вясковых хлопцаў.

Зося цвёрда вымавіла, гледзячы з нянавісцю прама ў вочы Язэпа:

- Я абвінавачваю цябе ў чорствасці і асуджаю на смерць.

І ад слоў гэтых пахаладзела ўсё ўнутры Язэпа.

За спіной Зосевай цені з'явілася яшчэ адна, надзвычай худзенькая, з хваравітым тварам.

- Янка... – аднымі вуснамі прашаптаў Язэп.

Янка была звычайнай вясковай дзяўчынай, не вельмі прыгожай, не вельмі разумнай, але ласкавай і добрай. Не аднойчы Язэп лавіў на сабе яе захоплены погляд, і гэта спадабалася яму. У іх было шмат агульных начэй і ранкаў. Аднойчы Янка прызналася свайму каханаму, што марыць быць яго жонкай і мець ад яго шмат дзяцей. І, можа, Язэп не кінуў бы гэтую сціпую працавітую дзяўчыну, калі б на шляху яго не ўзнікла Вераніка... Казалі потым, што Янка ў адчаі пашла да вясковай знахаркі, каб пазбавіцца ад Язэпавага дзіцяці, якое хутка павінна было нарадзіцца, і ад гэтага памерла...

Нават не чуючы яе прысуду, Язэп ужо здагадаўся, што ён такі ж, як Марылін і Зосін. Янка вінаваціць яго ў абьякавасці, а ён ужо глядзіць у другі бок, адкуль набліжаецца да яго, як лес, цень Веранікі.

Ах, Вераніка-Вераніка. Што зрабіла ты з хлопцам! Навошта былі ў цябе такія сінія вочы, такія доўгія хвалістыя валасы? Навошта ўся ты была, як духмяная лугавая кветка?

Язэп вельмі кахаў яе, мабыць таму ніяк не мог прызнацца ў сваіх пачуццях красуні. Баяўся, што яна адмовіць, і не хацеў

заўважаць, як успыхвае нечаканай радасцю твар Веранікі пры сустрэчы з ім... Ён спазніўся са сваім прызнаннем. Вераніка стала жонкай другога, і муж завёз яе ў чужую вёску. Там яна, ціхая, гаротная, і памерла праз год, хаця, казалі, кахаў яе муж і ніколі не крыўдзіў. Памерла ад суму па таму адзінаму, які не паспеў сказаць самыя важныя словы...

З надзеяй углядаецца Язэп у твар Веранікі. Няўжо яна не абароніць яго? Але самотны твар у каханай:

- Я абвінавачваю цябе ў нерашучасці. Ты павінен памерці...

І калі ў пятым цені пазнае Язэп маці, рукі і ногі яго так слабеюць, што ён ледзь не падае. Сваю віну перад маці ён так добра ведае, што іншага прысуду, чым смерць, яму не варта і чакаць.

Але маці, доўга гледзячы на сына, раптам кажа:

- Ты ні ў чым не вінаваты.

Тут узнімаецца вялікі крык нязгоды.

- Хіба быў ён паслухмяным сынам табе, старая? – пытаецца Балотная Княгіня. – Хіба не зносіў у шынок апошнія твае грошы?

- Але тады ён яшчэ не зарабляў сам і не ведаў кошт грошам, - адказала маці.

- Хіба ў той дзень, калі ты памірала, не весяліўся твой сын у карчме з сябрамі?

- Ён ве даў, што я паміраю.

- Але нават калі даведаўся, што маці перад смерцю кліча яго, каб даць апошняе благаслаўненне, ён не прыйшоў да цябе.

- Тады ён ужо не трымаўся на нагах ад выпітага. Маё ж благаслаўненне я даслала яму з апошнім уздыхам, і яно павінна было знайсці яго, дзе б ён ні быў у той час.

Кожнае слова маці нібы ўваскрасла Язэпа з нежывых. Але Балотная Княгіня, як сякерай па галаве, абрубае:

- Ну, усё роўна. Большасць суддзяў патрабавала яго смерці. Ён – памрэ.

Язэп адчувае, як ён некуды павольна падае, і ў твар яму заглядаюць няўмольныя зялёныя вочы Балотнай Княгіні. І

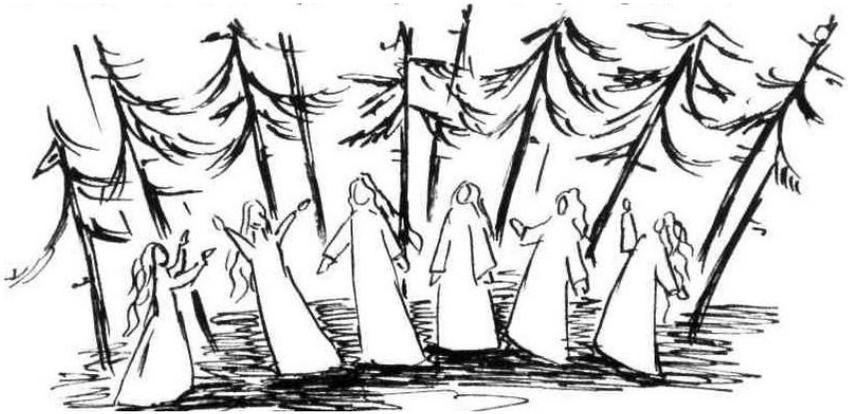
раптам цень маці робіць амаль няўлоўны рух, і нешта вялікае, яркае вылятае ў яе з-пад падола.

- Певень! Певень! – у жаху паўтараюць начныя прывіды. – Яна выпусціла пеўня, чый крык будзіць раніцу! Знікаем сёстры, наш час скончыўся. Яна выратавала яго!

У перадранішнім холадзе звонка прагучаў крык пеўня, і ўсё паплыло перад вачыма Язэпа...

Яго выпадкова знайшлі вяскоўцы ляжачым амаль на краю балотнага акна. Кабылка ж Язэпава сама прышла дамоў і прывезла ўсе пакупкі – нічога не знікла. Але з таго часу сумным, маўклівым стаў Язэп. Доўга не казаў ён нікому аб сваіх начных прыгодах. І толькі ў глыбокай старасці, перад самай смерцю, прызнаўся ва ўсім людзям, павініўся перад імі.

Многія, можа, думаюць, што ўсё было зусім не так, і Балотную Княгіню Язэп проста прысніў, калі п'яны, не даехаўшы дамоў, зваліўся ноччу з воза. Хто яго ведае, што тут праўда, а што хлусня. Але ўсім вядома, паданні проста так, без падстаў, не ўзнікаюць у народзе...

Масляніцына, І. Жаночы суд. /Грына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 11 жніўня

Над Навагрудкам раскінулася зорная асенняя ноч. Горад спіць, і толькі, курчачыся ад холаду, ходзяць па крэпасных сценах вартавыя. Вось сышліся двое з іх, пачалі перашэптывацца. Наогул, не дазваляецца гэта рабіць, але ноч такая бясконца і так пуста і самотна, калі пад нагамі тваімі спіць горад, а над табою – толькі высокае чорнае неба. Воі-вартавыя знарок намячаюць сабе шлях так, каб час ад часу сустракацца. Два-тры словы – і яны зноў разыходзяцца.

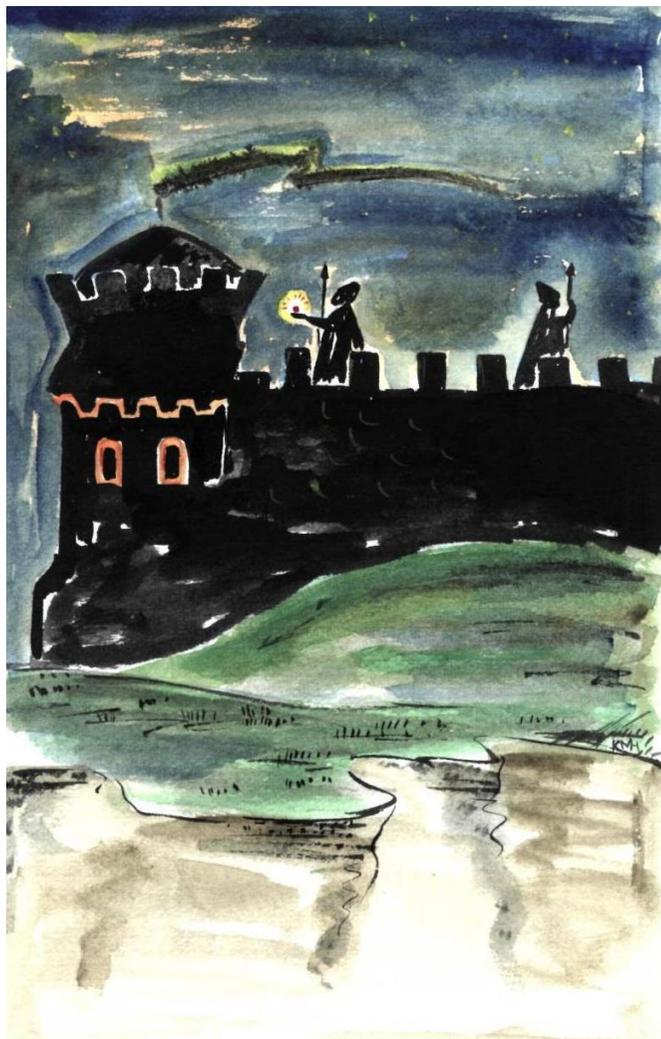
- Гэй, сябра! Я цябе бачу ўпершыню. Скуль ты ўзяўся?

- Я – Йонас, літовец. Я тут не так даўно. Прыйшоў з тых месц, дзе нарадзіўся наш кароль Міндоўг. Я – яго зямляк. А ты?

- Я – Шэраш, беларус. Служу Міндоўгу ўжо амаль цэлы сонцазварот. Але мне не падабаецца тут, і хутка я вярнуся да родных мясцін. Калі ты не супраць, будзем расказваць смешныя гісторыі – так хутчэй ноч бяжыць. Вочы ў беларуса хітра блішчаць. Ён ужо ўбачыў, як, агідна ўсміхнуўшыся, раптам ганарліва выцягнуўся яго субяседнік. Калі б не трэба было разыходзіцца, напэўна, літовец сказаў бы штосьці з пагардай пра беларусаў. Такіх, як ён, шмат з'явілася з тых часоў, калі літоўскі князь Міндоўг стаў уладаром беларускага горада Навагрудка. І асабліва пасля таго, калі стаў ён называць сябе каралём.

Пры наступнай сустрэчы літовец сапраўды пачынае расказваць нейкі жарт пра дурнога беларуса, які ўлез возам у дрыгву і ніяк не мог зразумець, чаму зямля засмоктвае яго дабро.

Што ж, калі яны сыйдуцца ў наступны раз, і час прыйдзе расказваць Шэрашу, ён адпомсціць самаўпэўненаму літоўцу. Ён раскажа яму пра карону Міндоўга...

З каронай было так. Калі аказалася, што ў Літве няма майстра, які б мог зрабіць яе для самаўпэўненага і ганарлівага Міндоўга, ён вырашыў дамовіцца аб гэтай важнай справе з кракаўскімі ювелірамі. Тыя згадзіліся за вялікую плату: “Калі Міндоўг хоча быць каралём, няхай і плоціць па-каралеўску”, - рассудзілі яны. Карона атрымалася сапраўды цудоўная. Высокая, уся разная, бы абкружаны гатычнымі шпілямі сабор Дзевы Марыі ў Кракаве. З усіх бакоў, быццам разынкі са святочнага пірага, вытаркалі з кароны каштоўныя каменні ўсіх колераў вясёлкі. Вянчаў жа карону велічэзны шліфаваны алмаз. Кракаўскія майстры самі былі вельмі задаволены сваёй работай. Яны напісалі Міндоўгу, што карона гатова, але каштуе яна значна даражэй таго, аб чым было дагаворана, і таму яны патрабуюць даплату. Чалавек, які прывёз пісьмо, доўга з захапленнем апісваў літоўскаму князю, як выглядае яго карона. І, мабыць, Міндоўг застаўся задаволены, таму што ён адразу ж сабраў неабходную даплату і накіраваў лепшых сваіх людзей у Кракаў па каралеўскі галаўны ўбор. Тады ж быў назначаны дзень каранацыі, і ва ўсе бакі дзяржавы Міндоўга раз’ехаліся ганцы, абвясчаючы людзей пра Міндоўгаву воллю...

Познім вечарам у Кракаве ў дом ювеліра пастукаліся двое невядомых. На адным з іх быў манаскі капюшон, які закрываў увесь твар чалавека.

- Пакажы нам карону, якую ты зрабіў для літоўскага князя, - сказаў ён майстру.

- Панове, я нікому не абавязаны падапарадкоўвацца, акрамя майго круля. А вас дык я зусім не ведаю.

Чалавек у манаскім адзенні прыўзняў капюшон, і ювелір, імгненна замаўчаўшы, апусціўся перад ім на адно калена.

- Ну, а цяпер ты мне пакажаш карону Міндоўга? – спытаў кароль польскі Казімеж, бо гэта быў менавіта ён. І залатых спраў майстар павёў нечаканых гасцей у дом і паказаў цудоўную сваю работу. Доўга глядзеў на яе Казімеж, а потым, нічога не сказаўшы, пайшоў. І толькі на вуліцы ён шапнуў свайму спадарожніку:

- Ну вось, дачакаліся. Цяпер у гэтых выскачак-літоўцаў будзе свой круль. Ці разумееш ты, як гэта небяспечна для няшчаснай Польшчы, якую і без гэтага раз'ядаюць усобіцы. Крулю літоўскаму будзе лёгка пераманіць да сябе частку маіх васалаў.

- Усё так, мой пан. Але што можна тут зрабіць?

- Слухай жа: карона гэтая не павінна дайсці да Міндоўга!

- Мы мусім затрымаць яе ў Кракаве?

- Ні ў якім разе! Я не хачу, каб узнікла вайна! Але карона можа згубіцца ў дарозе.

- А вось гэта – думка, - узбадзёрыўся субяседнік Казімежа. – Па якому шляху павязуць літоўцы карону з Кракава? Праз пушчу? Ці не ў гэтых мясцінах прамышляюць дабучынскія галаварэзы?

- Дабучынскія? – зацікавіўся польскі кароль.

- Так. За пушчай, амаль на граніцы Літвы з Польшчай, ёсць мястэчка Дабучын. Яно з усіх бакоў акружана лясамі, і лясы таксама завуцца Дабучынскімі, бо прыносяць тамтэйшым людзям шмат добрай здабычы, і не толькі звяром ды раслінай. Праз гэтыя лясы праходзіць шлях з Польшчы ў Літву, і многія вандроўнікі становяцца ахвярамі мясцовых разбойнікаў. Дабучынскія галаварэзы іншы раз з'яўляюцца і ў нашых землях. Дарэчы, беластоцкі ваявода даставіў нядаўна ў Кракаў траіх. Яны зараз у турме, іх павінны павесіць. Але мы маглі б адпусціць аднаго з іх.

У той жа вечар малады вершнік, хударлявы, з глыбокім шрамам на левай шчацэ, выехаў з кракаўскай брамы і, прагна глытнуўшы свежага паветра, сцебануў каня...

- А ты не жартуеш? – грозна спытаў атаман.

- Навошта? – засмяўся яму ў адказ малады разбойнік.

- Хто ведае цябе, аб чым ты дамовіўся з ляхамі? Можа там будзе засада на нас?

- А раней ты мне верыў, Шпак.

- Верыў, так, верыў. Але вось ты – жывы. І тут. А двое сяброў нашых, што былі з табою, разгойдваюцца ў пяньковых каралях.

- Ну, хопіць! – успыхнуў малады разбойнік. – Ты пакрыўдзіў мяне, Шпак. Я больш з табой не застануся. Лічы, што гэта будзе мая апошняя справа. Я першым выйду на шлях і спыню міндоўгавых людзей, каб вы мне паверылі. Але за гэта я патрабую ў якасці сваёй часткі здабычы вялікі алмаз з кароны.

- Хай будзе так! – казаў атаман...

У Навагрудку Міндоўг чакаў сваёй кароны. Усе тэрміны прайшлі, наступіў дзень, назначаны для каранацыі, а кароны яшчэ не было. Навагрудак знемагаў ад невядомасці і нецярпліва шумеў, Міндоўг нерваваўся. Тады і прынеслі літоўскаму ўладару чорную вестку: людзі міндоўгавы забіты разбойнікамі ў змрочных дабучынскіх лясах. Карона знікла. У ярасці Міндоўг разбіў любімы кубак, раструшчыў цяжкай паліцай некалькі лаў і загадаў пакараць бізунамі весніка. Але адмовіцца ад каранацыі было ўжо нельга. І Міндоўг каранаваўся... медным абручом, які спехам выплавіў для яго з цяжкага пасвечніка спалоханы меднік...

Шэраш з хітрай усмешкай расказвае літоўскаму вою, якім кіслым быў твар вялікага Міндоўга ў хвіліну, калі на яго галаву святар апускаў нязграбнае меднае ўпрыгожанне, і як нямногія з тых, хто ведаў гісторыю з каронай, у гэты момант з цяжкасцю стрымлівалі ўсмешку. Яго расказ разлічаны правільна: ганарлівы літовец не вытрымлівае і крычыць:

- Гэта – хлусня! Вам, беларусам, проста зайздросна, у вас жа ніколі не было свайго караля! А вялікі Міндоўг...

- З'яўляецца звычайным князем, - спакойна працягвае Шэраш. – У літоўцаў таксама няма караля, бо беларускія разбойнікі пазбавілі яго кароны. Без кароны – што за кароль?

Літоўскі вартавы чырванее, потым бляднее, і, раптам, развярнуўшыся, хутка ідзе прэч ад свайго субяседніка.

Становіцца халадней. Асенні мароз моцна шчыпае рукі і твар. Асабліва Шэраш адчувае яго ў тым месцы, дзе шчаку яго перасякае шрам – памятка аб былых подзвігах. Ён праводзіць пальцамі па шчацэ і раптам зноў успамінае пра размову з

літоўцам. Ціха смеючыся, Шэраш штосьці дастае з маленькага скуранага кашэлю на поясе.

Месячнае святло падае на рэч, што трымае Шэраш на далоні. У месячных промнях незвычайна і таямніча зіхаціцца вялікі алмаз з кароны Міндоўга.

Масляніцына, І. Карона Міндоўга / Ірына Масляніцына // Зара камунізму.
– 1990. – 10 лютага

Адкуль Вёска КЛЕПАЧЫ

Назва вёскі Клепачы паходзіць ад таго, што жыхары гэтай мясцовасці вельмі рана пачыналі кляпаць косы ў час касавіцы, а стук малатка аб касу будзіў навакольных. Вось іх і празвалі клепачамі і вёсцы далі такую назву.

Запісаў Н. І. Урбан у 1964 г. у в. Клепачы Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці ад Б.І.Жамойціна, 1896г.н.

Адкуль вёска Клепачы. //Бяздоннае багацце: легенды, паданні, сказы /склад. А. І. Гурскі). – Мн.: Мас. літ., 1990. – С. 160.

Адкуль вёска Клепачы. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С.436.

Горы

У Наскоўскай воласці Пружанскага павета знаходзіцца вялікае Белае балота, праз якое цячэ рака Ясельда. Для паўднёвага краю Белага балота раскінуліся ўзгоркі, якія мясцовыя сяляне завуць Горы. Кажуць, што тут некалі адбываліся сражэнні, бо знаходзяць многа раскіданых чалавечых касцей.

Запісаў настаўнік народнага вучылішча І. Кузьмінскі ў 1973 г. у в. Носкі Пружанскага п. Гродзенскай губ.

Горы. // Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С.340.

АДКУЛЬ ВЕСКА

СКОРЦЫ

Мой бацька і дзед расказвалі, што вёска пачала будавацца за гаем, дзе было многа птушак скварцоў. Людзі суседніх вёсак называлі людзей-навацёлаў “скварцамі”, а вёску спачатку Скваццы, а потым сталі называць яе Скорцы.

А ёсць яшчэ і другое паданне.

Даўно гэта было, калі людзі працавалі на паноў. Паны выбіралі да сябе ў наймы самых працавітых людзей. Асабліва падабаліся працаўнікі з аднаго новага пасялення. Яны самыя першыя з’яўляліся на працу ўранні, працавалі спрытна “скура”. Хадзілі хутка, першымі з сявенькі высейвалі жыта, скарэй за ўсіх зжыналі, рвалі лён, капалі бульбу. “Скорыя, скарцы”, - гаварыў аб іх пан і з ахвотай ён пазычаў вясной ім сявеньку ці гарнац жыта, альбо бульбы, калі вясной нястача.

А вёску, дзе жылі “скарцы”, “скорыя людзі”, сталі называць Скарцы, Скорцы.

Запісала бібліятэкар Н. П. Краўчук ад Мікалая Іванавіча Стасевіча ў 1993г.

Гэтае паданне добра ведаюць у Польшчы, любяць у Латвіі, выдаюць і перавыдаюць у фальклорных зборніках Літвы. Вужыная гаспадыня, пані Вужака, Каралева вужоў – на рознаму называе кожны народ галоўную гераіню падання, лічачы яго сваім, сапраўдным.

Але нарадзілася яно менавіта ў нашых мясцінах. Бо нідзе больш няма такіх магутных дубоў, светлых бяроз, трапяткіх асінак і самотных ялін, бо сімвалам беларускага Палесся з’яўляецца каранаваны вуж – Вужыны кароль, бо, слухаючы паданне гэтае, у кожным апісанні ўгадваюцца да болю знаёмыя родныя пейзажы, бо на думку спецыялістаў па фальклору, той варыянт падання, які і да гэтых часоў яшчэ расказваюць мясцовыя бабулькі ўнукам сваім, – самы старажытны з усіх вядомых і, дарэчы, самы прыгожы. Акунемся ж у прыгажосць гукаў, слоў і пачуццяў...

Устала сонейка раненька, зямлю асвятліла, ваду азёрную нагрэла. Пайшлі купацца тры маладзіцы, тры сяброўкі, тры красуні. Жывыя вочкі – у Паланеі, ружовы шчочкі – у Луцэі, доўгія косы – у Еглеі. Выкупаліся, удосталь пацешылі маладое цела, а як выйшлі з вады – бачаць, а на кашулі Еглеінай вуж сядзіць, вялікі, важны. Сядзіць ды і не думае знікаць. Пачалі зганяць лясную істоту сяброўкі: крычаць на вужа, нагамі

тупаюць, рукамі пляскаюць, - не кранаецца з месца вуж. А ў тых часы людзі яшчэ вельмі баяліся крыўдзіць гаспадароў лесу – няшчасце гэта магло прынесці. Што ж рабіць? Не ісці ж дамоў Еглеі без адзення? Пачалі сяброўкі вучыць дзяўчыну:

- Ты паабячай яму стужку з касы сваёй за тое, каб вярнуў кашулю.

Прапануе Еглея стужку – не аддае вуж адзення.

- Ты паабячай яму паясок свой скураны, - раяць сяброўкі.

Аб'яцае Еглея паясок – не ўпаўзае вуж.

- Ты паабячай яму пярсцёнак з пальца, - падгаворваюць Еглею дзяўчаты.

Працягнула Еглея пярсцёнак вужу, той прасунуў у яго кончык хваста і знік.

Узрадаваліся паланея з Луцэяй, апранаюць сяброўку, прыспешваюць пакінуць гэтыя мясціны. Ды толькі нібы цяжкасць якая прыціснула сэрца красуні, не дае ёй спакою думка: гэта ж я з вужом заручылася!

Прайшоў дзень, за ім – другі. Не можа Еглея забыць свайго пярсцёнка. Ды і Луцэя з Паланеяй таксама: шэпчуцца, смяюцца, абгаворваюць сяброўку сваю, між сабою вужынай нявестай клічуць. Ды і яшчэ адна бяда аб'явілася: усё часцей у двары Еглеі сталі з'яўляцца вужы. То за кадушкай знойдуць, то ў склепе ля збана з малаком убачаць, аднойчы нават пад ложка Еглеі запаўзлі. Не даюць нікому праходу паўзучыя лясныя стварэнні.

Тут ужо Луцэя з Паланеяй не вытрымалі, усім разбалбatalі пра выпадак ля возера:

- Заручылася наша Еглея з вужом, дык то, мабыць, сваты зараз не даюць нам спакою.

І пачалі ўсе дражніць Еглею вужынай нявестай. Праходу ў вёсцы не давалі ёй дзеці, з цікаўнасцю разглядалі дзяўчыну маладыя людзі, са спачуваннем пагойдвалі сівымі голавамі старыя. І не вытрымала Еглея, збегла з хаты. У лес глухі зайшла, упала на траву ды і залілася горкімі слязамі.

- Гэй, красуня, чаго плачаш? Ці пакрыўдзіў хто? – раздаўся раптам чыйсці добры голас.

Узняла Еглея вочы, бачыць – стаіць перад ёй гошы юнак і усміхаецца. Забыла дзяўчына пра крыўду сваю, пра слёзы, глядзіць толькі на прыгожага хлопца, погляду адвесці не можа. А той і кажа:

- Што ж ты, мілая, вочкі слязьмі псуеш? Ці не лепш пусціцца нам у скокі?

Загучала тут аднекуль музыка, падхапіў дзяўчыну вясёлы юнак ды і закруціў яе ў танцы. Ды і сама ж Еглея, нібы толькі гэтага і чакала, смяецца, круціцца, скача, адкуль і сілы, і жаданне ўзялося! Толькі раптам бачыць дзяўчына – бліснуў на пальцы ў незнаёмца яе пярсцёнак. Здзівілася яна, спыніла танец свой, ды і малады прыгажун сціх, сур'ёзным стаў.

- Адкуль у цябе мой пярсцёнак? – пытаецца Еглея, - дзе знайшоў маю страту?

- Сама ж і падаравала, - гаворыць юнак. – Бо я той вуж, што бачыла ты ля возера. Не прымушаў я цябе, сама маёй нявестай назвалася. Ды я яшчэ хацеў пакінуць цябе сярод людзей, але бачу, няма табе там жыцця, таму са мной пойдзеш. Жонкай маёй будзеш. У возеры на дне маё жытло, там і будзем жыць. Не палохайся ж, Еглея, за мною ні ў чым нястачы ведаць не будзеш, бо сярод братоў маіх лясных я – найгалоўнейшы. Я – кароль вужыны, ты ж будзеш каралевай...

Шэсць гадоў мінула з тых часін, як знікла Еглея. Бацькі ўжо вырашылі, што загінула, адсумавалі, адплакалі па дачцэ. Але цёплым летнім ранкам ступіла Еглея на родны ганак, ды не адна. Трое цудоўных ільнавалосых дзяцей ішло з ёю. Узрадаваліся бацькі, сталі цалаваць любімую дачку. Куды пасадзіць, чым пачаставаць, не ведаюць. І на дзетак Еглеіных налюбавацца не могуць! Моцны, крэпкі, сур'ёзны старэйшы сыноч – Дубок, светлы ўсмешлівы другі – Бяроза, тоненькая, ціхая меншая дачка – Асінка. Пытаюцца старыя, як жыла іх дачка, дзе прападала, але маўчыць, не адказвае на пытанні іх Еглея. Толькі і вымавіла, што на тры ўсяго дзянькі дазволіў ёй муж да бацькоў у госці завітаць.

Пачулі аб нечаканым вяртанні старэйшыя браты Еглеі, сьшліся ў бацькаў дом, паспелі ажаніцца яны. Адзін на Паланеі, другі – Луцэі. Жонкі іх таксама прыбеглі на сяброўку былую зазірнуць. Як зірнулі, так і ахнулі: зялёна-залацістая сукенка на Еглеі, уся каменнямі каштоўнымі прыбраная, у косах – атласныя зялёныя стужкі, у вушах – бурштынавыя завушніцы, а на галаве – незвычайнай прыгажосці вянец. І зайздасць увайшла ў сэрцы іх.

- Не інакш, муж Еглеі – багаты і шчодры чалавек, - казалі яны адна адной, і за што ёй толькі такое шчасце? Ці ж мы не прыгажэй за яе? Але як жылі ў працы ды беднасці, так і жывём.

І замыслілі зайздросніцы нядобрае. Сталі падгаворваць яны мужоў:

- Чаму Еглея не называе імя бацькі дзяцей сваіх? Чаму толькі на тры дні вярнулася да нас? Чаму раней не было ад яе ніякай весткі? Ніякай, муж яе – страшыдла лясное, якое прыняло аблічча вужа, каб падмануць вашу даверлівую сястру. Мабыць, трымае яе недзе ў зняволенні, не дазваляючы нават на сонейка зірнуць. Адпусціўшы ж да нас – зачараваў яе, каб вярнулася ў ягоную бярогу. Хіба ж не павінны мы выратаваць нашу Еглею?

Паслухаліся каварных жонак браты Еглеі, вырашылі яны даведацца праз пляменнікаў, дзе шукаць свайго зяця, ды і забіць яго.

На другі дзень ласкавымі былі браты да Еглеі, увесь дзень весялілі сястру, а вечарам прапанавалі адпусціць з імі ў начное старэйшага пляменніка: няхай хлопчык паглядзіць, як зіхаціцца месяц у рацэ, паслухае, як стракочуць конікі ды квакаюць лягушкі ў чароце...

Пайшоў з імі хлопчык. Ноччу ж пачалі дзядзькі пытацца ў яго пра бацьку. Спачатку ўгаворвалі, а калі не дапамагло, дык і за бізун узяліся. Моўчкі стрымаў усё Дубок, нічога не дазналіся Еглеіны браты...

Раніцай усхваляваная Еглея пыталася:

- Чаму, сыне, невясёлы ты, чаму маўчыш, ні слова не скажаш маці? Ці не пакрыўдзілі цябе?

- Не, - адказаў хлопчык, усю ноч не спаў я, слухаў конікаў, лягушак ды глядзеў на месяц, стаміўся і хачу спаць...

Сонца кланілася да вечара, пачалі браты Еглеі выпрошваць дазволу, каб на гэты раз з другім пляменнікам у лугі пайсці: няхай пачуе, як асцярожна ступаюць па траве коні, няхай запамятае, як зіхаціцца ранішняя раса на баках іх.

Згадзілася Еглея. І вось ужо задаюць свае пытанні дзядзькі другому пляменніку. Толькі смяецца маленькі Бяроза ў адказ. Раз'юшаныя браты Еглеі накалілі жалеза на агні ды падступіліся да хлопчыка. Заплакаў тады ён горка, але і тут нічога не сказаў...

Раніцай кінулася да сына Еглея:

- Чаму вочкі твае чырвоныя, сыне. Ці ж не плакаў ты?

- Не, маці, - адказаў з усмешкай Бяроза, усю ноч мы палілі вогнішчы і пры святле іх любаваліся, як ходзяць коні па расе. Запарушыла мне вочы попелам...

На трэцюю ноч, ужо не пытаючыся дазволу ў сястры, звялі з сабою браты малодшую дзюўчынку. Як убачыла Асінка злыя твары сваіх дзядзькоў, як пачула іх нядобрыя словы, затрэслася ўся, зайшлася ад плачу ды выдала ім таямніцу:

- Дом наш у возеры, на самым дне, - казала, - шырокі і светлы ён. І шмат у ім багаццяў, але самае прыгожае што ёсць, - вялікая алмазная карона, якую бацька носіць на галаве. Увесь дзень бацька і маці сядзяць на вялікіх ракавінах жамчужніц, і ім з паклонамі прыслужваюць вужы, што ў возеры прымаюць абліччы людскія. І называюць яны бацьку Ял, бо на вужынай мове гэта значыць "кароль", а маці – Яліна, бо гэта значыць "каралева". А адпускаць да людзей нас бацька вельмі не хацеў, але маці так прасіла, што ён згадзіўся. Адпусціў толькі на тры дні і загадаў нікому не расказваць аб ім і нашым жыцці ў возеры. Калі ж спатрэбіцца маці вярнуцца, то павінна прыйсці яна на бераг возера і сказаць: "Ял, прымі Яліну". Тады закіпіць белая пена на возеры і выйдзе з вады бацька...

Узрадаваліся браты Еглеі, схапілі косы свае ды кінуліся на бераг возера. Клікнулi яны караля вужоў з глыбіні, і ён даверліва ўсплыў ім насустрэч...

Адчула сэрца Еглеі бяду. Сядзіць яна ў бацькоўскім доме, не есць, не п'е. Луцэя з Паланеяй весяляць яе – не ўсміхаецца, браты загаворваюць – не чуе. Схапілася яна раптам, і, не казаўшы нікому ні слова, кінулася да возера. Дзеці ж за маці пабеглі. Усталала на беразе Еглея, закрычала: “Ял, прымі Яліну!”. Але не ўсплыў насустрэч ёй любімы муж, і толькі закіпела на вадзе чырвоная, крываваая пена. Зразумела тады усё Еглея, плакаць пачала, галасіць:

- Муж мой любы, адзіны! Загубілі наша шчасце злыя людзі. Няма цяпер у мяне каханья, няма чаго вяртацца ў возера. Але і з людзьмі нядобрымі, зайздроснымі не застануся! Стане Яліна твая дрэвам змрочным, самотным. Няхай будзе яно і ўзімку і ўлетку аднаго колеру – колеру тугі маёй. Да скону мне аплакваць цябе, мой каханы, слязьмі смалістымі, пякучымі...

Потым абярнулася яна да дзяцей сваіх:

- Хто з вас выдаў бацьку? – спытала.

Сумна прамаўчалі сыны, затрослася ад страху дзяўчынка.

- Вы таксама станеце дрэвамі, - вымавіла няшчасная маці. – Ты, Дубок, магутным і моцным. Як мужна ахоўваў ты шчасце маці сваёй, так жа будзеш ахоўваць тых, хто зробіць з цябе шчыты для бойкі. Ты, Бяроза, светлым і добрым: як імкнуўся ты супакоіць мяне, развесяліць, будзеш супакойваць людзей светлым, гаючым сокам, весяліць іграю дудачкі, зробленай з галін тваіх. Ты ж дачка баязлівая, сэрцам нямоцная, усё жыццё будзеш згінацца пад ветрам ды дрыжэць кожным лістом сваім, палохаючыся нават самога жыцця...

І як толькі дагаварыла гэта Еглея, усе чацвёрка абярнуліся дрэвамі. З тых часоў і з'явіліся ў нашых мясцінах яліны ды дубы, бярозы ды асіны. А ад нас разбегліся, разнесліся яны і па ўсёй зямлі.

Масляніцына, І. Каралева вужоў / Ірына Масляніцына // Зара камунізму.
– 1990. – 22, 24 мая

Ружа

КОЛЕРУ СОНЕЧНЫХ ПРОМНЯЎ

Яны ішлі праз лес. Іх было пяцёра. Стары Крук, ідучы наперадзе, расхінаў галіны дрэў і злёгка прытрымліваў іх, каб ні адна не ўдарыла дзесяцігадовага хлопчыка, што крочыў побач з ім. У некалькіх кроках за імі ішоў старэйшы брат хлопчыка, ладны, з прыгожым, як у дзяўчыны тварам. Справа ад юнака, абсякаючы на хаду сякерай цяжкапраходнае калючае кустоўе, рушыўся мужны, моцны мужчына. Нягледзячы на жару, ён быў у доспехах і са зброяй. Апошнім цягнуўся босы чалавек у доўгім чорным адзенні, месцамі ўжо разарваным галінамі. Ён ступаў за ўсімі, быццам у сне, амаль не звяртаючы ўвагі ні на яловую ігліцу, што запуталася ў яго доўгіх нечасаных валасах, ні на камяні і калючкі, што скрывалі яго ногі. Ён штосьці ціха мармытаў, толькі зрэдку кідаючы на сваіх спадарожнікаў шалёны позірк вар'ята.

Усе яны ратаваліся ад смерці. У спіну кожнага горача дыхала страшная таямніца.

Гэта быў ужо сёмы дзень небяспечнай вандроўкі, сёмы дзень іх знаёмства, бо спачатку кожны ішоў самастойна. Потым у вёсцы, што амаль вымерла ад чумы, стары Крук падабраў двух братоў - Шэравока і Траццяка, слабых і галодных, і ўгаварыў іх ісці за ім. Яшчэ пазней вандроўнікам сустрэўся літоўскі воін Крыштупас, які ратаваўся ад уласнага князя. Апошнім прыстаў беглы манах Даміян. Ніхто не ведаў дакладна, куды ідзе, але ўсе марылі аб новым, ціхім, багатым лясным зверам месцы, дзе б можна было схавацца ад усіх і пачаць новае жыццё.

Раптам хлопчык Траццяк спыніўся і пацягнуў носам: “Ці чуеце?”. Прынюхаліся і іншыя. Ледзь чутны водар, празрысты, дурманлівы, даносіўся да іх.

- Што б гэта магло быць? – спытаў Крыштупас, а Даміян спалохана жажнуўся.

Стары Крук рашуча рушыў скрозь зараснік хмызняку і... выйшаў з лесу. За ім, жмурачыся на яркае сонца, з’явіліся яшчэ чатыры постаці.

Гэта было дзіўнае месца, светлае, духмянае. Удалечыні смяялася маленькая, незвычайна чыстая рачулка, вялікія цяністыя дрэвы пачціва схілялі перад ёй галовы. І нельга было зрабіць і кроку, каб не наступіць на кветку. Дзікія ружы, здавалася, аплялі ўсю зямлю, і яна стала адзіным квітнеючым кустом. Белья і жоўтыя, ружовыя і цёмна-чырвоныя, колеру вінаграднага віна і колеру чалавечага румянца, - усе яны складалі адзін дзівосны дыван.

- Гэй, як тут хораша! – хлопчык з радаснымі выклікамі кінуўся бегчы па ружоваму полю.

Зрабіў некалькі крокаў і апусціўся на зямлю перад адной з самых вялікіх і прыгожых руж юны Шэравок. Прысеў і стары Крук, выцягнуўшы хворыя ногі на сонца. Крыштупас жа, падазрона агледзеўшы прыгожую паляну, пайшоў да вады, ні на хвіліну не выпускаючы свой меч.

Праз некаторы час Шэравок узняў вочы і са здзіўленнем агледзеў сваіх спадарожнікаў:

- Стары, а дзе Даміян? – спытаў ён.

Сапраўды, Даміяна нідзе не было. Крук у пошуках яго нават зайшоў у лес, але потым цвярозы розум вярнуў яго ў ружовую даліну.

- А, Пярун з ім! – сказаў стары і вылаяўся. – Хіба гэта першы ці апошні раз? І хіба мы пастухі, каб даглядаць за ім?

Але прыкрасць не пакідала Крука. Яму сапраўды надакучылі за гэтыя сем дзён таямнічыя знікненні звар'яцелага манаха. Адноўчы той зайшоў у багну, пачаў тануць, але на дапамогу не клікаў і толькі ціха маліўся. Стары выпадкова заўважыў яго. Другі раз ён заснуў прама перад мядзвежай бярогай.

З кароткіх адрывістых расказаў Даміяна стары зразумеў, што быў ён спачатку селянінам, потым прыняў хрышчэнне, надта заверыў у новага Бога, пастрыгся ў манахі, і разам з іншымі святымі братамі стаў хадзіць з княжымі дружыннікамі па паселішчах, абарочваць паганцаў у хрысціянства. У яго роднай вёсцы людзі адмовіліся хрысціцца, і іх усіх пасеклі ў яго на вачах. Пасля гэтага ён і збег з манастыра і пазбавіўся розуму. Былі моманты, калі да Даміяна вяртаўся ваяўнічы запал, тады ён чапляўся да сваіх спадарожнікаў з патрабаваннем неадкладна прыняць хрысціянства. Але звычайна ён быў вельмі ціхім.

Раптоўна вярнуўся Крыштупас, і ўсе здзівіліся, як ціха і асцярожна, амаль нячутна, ступае ён.

- Там, ля ракі, хтосьці ёсць, - паведаміў ён.

- Ты лічыш, нам лепш пайсці адсюль? – спытаў Крук.

- Не ведаю. Там – жанчына, і яна спіць. Хадзем, я пакажу яе вам.

Ля ракі, у цяні дрэў, сапраўды ляжала жанчына. Цела яе, прыгожае і гібкае, не было прыкрыта ніякім адзеннем. Доўгія светлыя валасы хвалямі падалі на высокія пругкія грудзі. Белая льняная палаценка, якую яна падаслала пад сябе на зямлю, ахоўвала яе ад ружовых калючак. Жанчына спала і ўсміхалася ў сне. І чацвёра вандроўнікаў міжволі залюбаваліся ёю.

- Якая прыгажуня! – прашаптаў у захапленні Шэравок.

- Зусім маладая... – паківаў галавой стары. – Ёй не больш пятнаццаці гадоў.

- Яна не можа быць тут адна, - насцярожана прагаварыў Крыштупас. – Хто ж тут: сябры ці ворагі?

І раптам жанчына расплюшчыла вочы. Здаецца, яна не здзівілася невядомым людзям, бо нават не кінулася адразу прыкрываць сваю галізну. Рухі яе былі раскованымі і ўпэўненымі.

- Я шчаслівая бачыць вас, - сказала яна. – Гэта – добры знак, бо ўжо вельмі даўно сюды ніхто не прыходзіць: не мае патрэбы.

- Хто ты? Як тваё імя? – спытаў Шэравок у захапленні.

- Хто тут ёсць яшчэ? Чым займаюцца гэтыя людзі? – імкнучыся быць ветлівым, запытаўся Крыштупас.

Яна не паспела адказаць, бо тут раздаўся жахлівы крык.

- Гэта Даміян! – у страху прашаптаў Трацяк. І усе, нават не згаворваючыся, кінуліся ў той бок, адкуль даляцеў да іх крык вар'ята.

Яны ніколі не думалі, што бегчы па ружах так цяжка. Тыя кветачкі, што былі трохі вышэй іншых, абдзіралі ім рукі і ногі, чапляліся за адзенне. Іншыя, трапляючы пад цяжкі абутак, ператвараліся ў слізкае месіва, і мужчыны ледзь не падалі.

Хутка яны заўважылі сугулую постаць Даміяна. Ён стаяў сярод дрэў, з жахам глядзеў кудысьці і час ад часу крычаў. Ubачыўшы, што спалохала іх спадарожніка, і ўсе астатнія спыніліся і нават пасунуліся трохі ўзад. Паміж двух старых бяроз, упрыгожанае белымі і чырвонымі ружамі, было капішча.

- Багіня Лада! – ускрыкнуў Шэравок.

Першым схіліўся перад багіняю каханьня і прыгажосці стары Крук.

Ён памятаў яшчэ той дзень сваёй маладосці, калі маці прывяла яго да такога ж капішча, дзе чакала яго ўжо нявеста, добрая, працавітая дзяўчына-суседка. Лада аб'яднала іх лёсы, і яны былі шчаслівымі. Гэта потым, калі жонка памерла і гаспадыня ў хаце стала нявестка, яму стала пагражаць смерць. Нявестка падбухторыла супраць старога яго сына, і ў канцы зімы, асабліва галоднай, той адвёз Крука ў лес. Добра хаця – не прывязаў, толькі папярэдзіў, каб той не вяртаўся дамоў – усё роўна карміць яго няма чым. Стары аказаўся больш дужым і

трывалым, чым здавалася. Ён выжыў у лесе, і калі снег сышоў – пакінуў назаўсёды гэтыя мясціны.

Так, ён паважаў Ладу, і яму было крыўдна, што ў апошні час людзі амаль забыліся пра гэтую багіню, даверыўшыся ва ўсіх пытаннях Перуну. Ён бачыў у гэтым здраду каханню на карысць воінскай славы...

Стары Крук не адразу заўважыў, як побач з драўляным ідалам-Ладай з'явілася іх прыгажуня. Зараз на ёй было адзенне – доўгая льяная кашуля, вышытая ружовымі, барвовымі і зялёнымі ніткамі. Вышыўка – кветкі ружы. Ружовы ж вянок і на галаве. І гэтае адзенне, якое падказала, што перад імі – вяшчуння, жрыца багіні Лады, адразу ўзнесла яе на недасягальную вышыню, і на імгненне вандроўнікі перасталі бачыць у ёй проста прыгожую жанчыну.

- Я шчаслівая бачыць вас тут, - зноў паўтарыла свае словы вахлоўка. – Багіня слухае вас з увагай. Што прывяло вас да Лады?

- Мы просім заступіцца, багіня, мы жадаем, каб яна схавала нас ад нашых ворагаў, - сказаў Крыштупас.

- Мы жадаем пасяліцца тут назаўсёды, - падтрымаў яго стары Крук.

Жрыца запаліла агонь ля ног Лады і кінула туды ворах высахлых ружовых чаранкоў. Язык полымя рэзка ўскінуўся да неба, і ў паветры залунаў нейкі прыемны пах.

Хай будзе так, як вы жадаеце, - казалі вяшчуння, - Лада дазваляе вам застацца.

Надта дзіўнымі былі першыя дні іх жыцця на новым месцы. П'яны ружовы водар вельмі хутка стаў раздражняць іх, раніцай, набіраючы вады з ракі, Крыштупас гучна ляўся:

- Немагчыма піць! У язык упіваюцца ружовыя калючкі!

Стары скардзіўся, што ў яго свярбіць усё цела ад ружовых драпін, і нават хлопчык Траццяк ужо не бегаў па ружовай даліне.

Адзін Шэравок, здавалася, быў шчаслівы. Яго рэдка бачылі ля сяброўскага вогнішча – ён усё больш шукаў магчымасці застацца адзін на адзін з прыгажуняй-жрыцай, і яна не вельмі супраціўлялася гэтаму. Іх часта можна было сустрэць ля

вогнішча багіні, і гэта чамусьці вельмі злавала Крыштупаса і Даміяна, які ў апошні час, здаецца, нават вярнуў свой розум.

Аднойчы жанчына адвяла Крыштупаса ўбок ад сяброў і папрасіла ў воіна быць яе абаронцам. Аказалася, Даміян некалькі разоў ужо спрабаваў напасці на яе ў лесе, калі яна збірала грыбы і ягады. Яна баіцца яго, бо манах – шалёны. Крыштупас абяцаў сваю дапамогу, калі жрыца пакіне сустрэчы з Шэравокам. Нічога не адказала вяшчуння, толькі звонка расмяялася.

Крыштупас быў добры воін, сам князь заўважыў яго і ўзяў у дружыну сотнікам. І потым ніколі не забываў яго пры раздзеле баявой здабычы, на пірах, у час палявання. Але аднойчы Крыштупас угнявіў князя, і ўдача адвярнулася ад яго. Трэба было расправіцца з ворагам – смелым ваяводам суседняга князя. Гэта было даручана Крыштупасавай сотні. Але князь настойваў яшчэ і на знішчэнні сям’і ваяводы, жонкі і трох маленькіх дзяцей. І Крыштупас не выканаў загаду. Ён забіў у двубоі ваяводу, але сам дапамог яго сям’і выратавацца. Пасля гэтага Крыштупас адчуў, што яму ўжо не варта вяртацца на службу, дзе нічога, акрамя смерці, больш не чакала яго. І ён збег.

Аднойчы раніцай літоўскі воін адчуў, што побач з ім ля вогнішча няма Даміяна. Ён імгненна ўскочыў і рушыў на пошук манаха. Ён быў упэўнены, што той пайшоў на капішча да жрыцы.

Сапраўды, ля Ідала Крыштупас убачыў дзве постаці, мужчынскую і жаночую. Але гэта быў не Даміян. Ён схваўся і прыслухаўся.

- З таго часу, як мы даведаліся, што ты – валхоўка, нікому і ў галаву не прыходзіць спытаць тваё імя, - гаварыў Шэравок. – Але кожны хоча ведаць, як завецца тое, што любіш.

- У мяне няма імя, - адказала прыгажуня. – Яно мне не патрэбна. Калі я толькі нарадзілася, бацькі аддалі мяне старому вешчуну, каб я дапамагала яму служыць Ладзе. Ведаеш, Шэравок, багіня сама выбрала мяне. Раней тут было паселішча – шмат людзей. Але аднойчы, вясной, невядома адкуль з’явіліся ружы. Імі пакрылася ўся зямля. Людзі спалохаліся, а вяшчун сказаў, што гэта Лада патрабуе зрабіць ёй тут капішча, а

служыць ёй будзе той, хто народзіцца першым пасля гэтага добрага знака! Нарадзілася я.

Хутка людзі пакінулі гэтыя мясціны, бо ружы забівалі хлебныя каласы, а рваць іх вяшчун забараняў. А зусім нядаўна памёр і вяшчун. Перад смерцю перадаў ён мне волю Лады – служыць ёй да тых часоў, пакуль не ўзйдзе дзіўная ружа колеру сонечных промняў. Тады я змагу пайсці адсюль і абраць сабе мужа.

І тут сонца, раптам пырснуўшы з-за дрэў, забыталася промнямі сваімі ў доўгіх валасах дзяўчыны. І Крыштупас пачуў усхваляваны голас Шэравока:

- Ты сама – сонечная ружа! Вось твае лісты (ён дакрануўся да адзення жрыцы). А гэта дзівосныя пялёсткі (ён правёў па валасах, што іскрыліся на сонцы, далонню). Я даю табе імя – Ружа. А Лада дае табе волю, бо даўно ўжо ўзышла ў гэтай даліне Ружа колеру сонечных промняў!

Крыштупас пайшоў да сяброў. Але ля вогнішча таксама было неспакойна.

- Нельга так больш быць! – крычаў Даміян. – Мы павінны знішчыць гэтыя проклятыя ружы, калі хочам застацца тут. Нам трэба расчысціць раку, паставіць хату, не, некалькі хат, каб кожны быў гаспадаром. А мне патрэбна царква, альбо хоць каплічка для майго бога.

- А ты не баішся Лады? – запытаў хлопчык Траццяк.

- Чаго мне баяцца? Драўлянага куміра?

- Ты чуў, Крыштупас? – спытаў Крук.

- Так, і лічу, Даміян на гэты раз гаворыць справу.

- Я таксама згодзен з ім, - падтрымаў стары. – Але трэба ўміласцівіць багіню Ладу. А гэта можа толькі яе жрыца.

Тут жа было вырашана прасіць Ружу ўступіць за іх перад багіняй. І ўжо раніцай першы ружовы куст быў выкарчаваны. Калі сонца стаяла ўжо вельмі высокая, з'явілася Ружа з весткай, што Лада не прымае яе ахвяр і вельмі гнявіцца на людзей. Мала таго, багіня не адпускае яе ад сябе. Сказаўшы гэта, прыгажуня расплакалася. І тады да яе падышоў Шэравок, і ён прасіў яе кінуць Ладу і працаваць разам з імі. Вось Даміян гаворыць, што

Лада – толькі драўляны ідал, а сапраўдны бог – іншы. Можа, так яно і ёсць? А ўжо калі Ружа рашыць быць з ім, ён, Шэравок, возьме яе за жонку.

І Ружа згадзілася. Цэлы дзень людзі ваявалі з кветкамі. Яны лічылі, што чалавек, каб выжыць, павінен змагацца з прыродай, сваёй маці. Але яны не ведалі, што іншы раз згвалтаваная прырода помсціць сваім гвалтаўнікам, адбіраючы ад іх самае дарагое. І тым, што адбылося потым, не была павінна Лада, - гэта была помста самой прыроды, пакрыўджанай, парушанай...

Увечары Ружа заўважыла глыбокую стрэмку-калючку ў руцэ. Яна з цяжкасцю выцягнула яе. Але боль не праходзіў. Рука распухла і пачырванела. Стары Крук спрабаваў лячыць яе адварамі з зёлак, але гэта не дапамагло. На другі дзень з'явілася ліхаманка. Ружа, страціўшы прытомнасць, ляжала ля вогнішча і трынзіла. Яшчэ праз дзень рука налілася злавеснай чарнатою, і Ружа памерла...

Яе хавалі раніцай, не саромеючыся слёз.

- Няхай паселішча, што калісьці абавязкова тут будзе, называецца Ружай, - прашаптаў Шэравок.

- Грэх называць мястэчка імем грэшніцы, - казаў Даміян, які бачыў сябе ўжо святаром тутэйшых мясцін. – А хто гаворыць, што трэба называць яе імем? – прагаварыў стары Крук. – Ружана, бо руж тут шмат мы загубілі. Ніколі не будзе больш гэтая даліна такой прыгожай, дык хаця б як успамін аб былым – Ружана.

Масляніцына, І. Ружа колеру сонечных промяў / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 25, 27 студзеня

Бывае іншы раз такое: грэшная чалавечая душа, азірнуўшыся на мінулае, прыходзіць у жах ад мноства чорных учынкаў, і з усіх сіл пачынае рвацца да добра, свету, прыгажосці. Тады людзі гавораць: прачнулася сумленне. Відаць, гэткае ж здарылася аднойчы з вялікім і грозным князем Аляксандрам Сапегам.

Ніколі раней не бачыў Сапега такіх дзіўных, незразумелых сноў – пачаў з’яўляцца да яго ўначы таямнічы старац. Пагойдваючы сівой галавою, ціха гаварыў ён кожны раз адно і тое ж: “Грэх на табе, княжа, вялікі грэх. Але не аддавайся адчаю, бо жыццё тваё яшчэ доўгае, і грэх магчыма выкупіць. Я веру ў цябе, я паручыўся за цябе”.

Пасля такіх начэй змрочным і задуменным хадзіў Аляксандр Сапега па сваім раскошным палацы, час ад часу кідаючыся ў малельню і прыпадаючы да святых абразоў. Палахліва разыходзіліся па розных баках слугі і чэлядзь князя, саступаючы з яго шляху, і ніхто, нават сама княгіня, не мог вывесці яго з гэтага стану, бо хаця цела Сапегі было тут, душа яго знаходзілася вельмі далёка.

Пераносилася яна ў дзяцінства вялікага князя, калі ён здзейсніў першае сваё злачынства – застрэліў з ружжа хлопчыка-жабрака, таму што жаласлівая песня, з якой ён прасіў міласціну, сапсавала маленькаму панічу настрой. Альбо блукала душа па

юнацтве, паміж тых ціхіх і няшчасных сялянскіх дзяўчат, якіх у мностве гвалціў малады Сапега. І ныла душа ад успамінаў зусім нядаўніх, калі ў час збору падаткаў нават у палацы быў чутны гучны плач і праклёны людзей, у якіх забіралі сапегавыя слугі апошняе...

- Так, я вялікі грэшнік, - шаптаў Сапега. – Але як магу я выкупіць свае грахі, і ці хопіць на ўсё гэта майго жыцця?

І тады, нячутны для іншых, гучаў голас таямнічага госця яго сноў:

- Калі ты раскаяўся сапраўды, ты вытрымаеш дасланае табе лёсам выпрабаванне, і ў гэтым будзе выкупленне тваё. Чакай і рыхтуйся.

Ніколі яшчэ жыхары Ружан і навакольных вёсак не бачылі свайго гаспадара такім чулым, спагадлівым, справядлівым. Цяпер ён амаль увесь час быў сярод падданных. Ён дапамагаў ім у горы, прымаў іх крыўду, праўдзіва вырашаў спрэчкі, дзяліў іх радасць. Аляксандр Сапега чакаў абяцанага выпрабавання і страшыўся яго. Але час праходзіў, і нічога не здаралася, урэшце зніклі і таямнічыя сны. Князь пачынаў супакойвацца.

Менавіта тады Сапега ўступіў настойлівым просьбам княгіні, якая з-за мужавых дзівацтваў апошні час зусім не мела забаў. Гордая пані Сапега любіла шумныя балі, гасцей, натоўпы паклоннікаў, ухваляючых яе прыгажосць, але вось ужо некалькі месяцаў князь не прымае гасцей, адмовіўся нават ад паляванняў, якія былі калісьці яго любімым заняткам. А хутка ж яе імяніны. Няўжо ў цішы манастырскай давядзецца сустрэць свята?

Паддаўся Аляксандр Сапега ўгаворам жонкі, і вось ужо з'яжджаецца да палаца магната пышна разадзетая шляхта. Пяшчотным пані – баль, высакародным панам – паляванне, - так вырашыў Сапега адсвяткаваць дзень нараджэння княгіні.

Паляванне! Шалёная скачка, вецер, што б'е ў твар, яловая ігліца ў валасах людзей і конскіх грывах, разгарачаны азарт, прызыўны брэх сабак, загнаўшых зверам... У адчуванні гэтай радасці іржэ любімы жарабец Аляксандра Сапегі, раздуваючы ноздры ў адказ на ласку гаспадара, і сам князь шчасліва смяецца, як дзіця. Паляванне! Усемагутны магнат, пакінуўшы гасцей,

вырываецца наперад, водар прыроды дурманіць, п'яніць яго. І вось ужо адыходзяць у далечыню ночы, поўныя тугі і страху, прыкры пах ладану і пылу са старонак святых кніг, пасты, малітвы, набожныя дзеянні. Ён зноў шчаслівы, ён зноў свабодны!

Сапега не зразумеў, як трапіў на зямлю. Толькі адчуў моцны штуршок устаўшага раптам на дыбкі каня, які выбіў яго з сядла. Але да яго ўжо беглі спалоханыя егеры. Нехта чужы, раптоўна з'явіўшыся на шляху князя, спалохаў яго каня. Гнеў, пякучы і сляпы, затуманьвае розум Сапегі. Ён сам не чуе, што крычыць, але словы яго страшныя. Ён загадвае пакараць смерцю вінаватага. І вось паслухмяныя егеры злосна збіваюць кагосьці арапнікамі. Чалавек памірае вельмі хутка, бо і так не вельмі моцна трымалася душа ў целе няшчаснага старога, на бяду сваю перайшоўшага шлях Сапегі. Але князь яшчэ не нацешыўся помстай. Ён падыходзіць да закатаванага, каб насмяцца над мёртвым целам. І раптам спыняецца з жахам у вачах. Збялелыя вусны Сапегі не ў сілах вымавіць нават слова... Перад ім, скрываўлены, ляжыць старац з яго сноў.

Страшэнны крык вылятае ўрэшце з горла Сапегі. Дык вось якое выпрабаванне было паслана яму! Ён не справіўся з ім, не выкупіў сваіх грахоў, а толькі дабавіў да іх яшчэ адзін, самы страшны, бо і дабрата, і справядлівасць яго былі выкліканы толькі страхам перад словамі гэтага старога. І зразумеў Сапега, што загубіў назаўсёды сваю душу.

Старога пахавалі па-хрысціянску, а на месцы, дзе адбылося забойства, князь загадаў пабудаваць каплічку, як робяць звычайна ў гонар святых мучанікаў.

- Днём і ноччу хай ідзе там служба, - наказаў князь, - хай адпяваюць маю грэшную душу, бо няма ўжо ёй ратавання. Хай моляць святары за мяне ўсявышняга...

Што ж было з Сапегам далей? Адны кажуць, бачачы, што ўсе спробы выкуплення былых грахоў – дарэмныя, князь Аляксандр стаў грашыць яшчэ больш. Іншыя, наадварот, схіляюцца да думкі, што ўсё астатняе жыццё не расставаўся Сапега з тужой і

сумам, што цэлымі днямі сядзеў ён у любімым пакоі сваім ля
акна, назіраючы ў падзорную трубу за тым, як ідзе служба ў
каплічцы, і нават памёр там жа, ля акна.

Хто яго ведае, што тут праўда, а што – выдумка? Адзіныя
сведкі – паўразбураныя сцены Ружанскага палаца ды каплічкі.
Але яны маўчаць, бо не дадзена каменю дара слова.

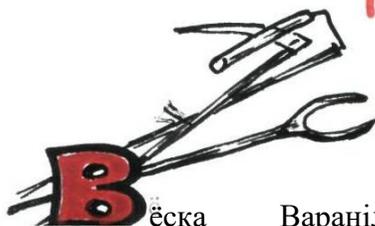

– 50 –

Масляніцына, І. Выкупленне. / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. –
1990. – 31 сакавіка

Вёска

Варанілаўцы

Вёска Варанілаўцы афіцыйна называецца Варанілавічы. Але ніхто ў той мясцовасці не называе яе інакш як Варанілаўцы...

Па расказах старажылаў, якім, у сваю чаргу, расказвалі старыя, калісьці ў гэтых месцах быў дрымучы лес, што зліваўся ў адно цэлае з Бклавезжскай пушчай. Спачатку лес адступаў перад невялікімі палянкамі, а пазней яны злучыліся ў шырокія палі і лугі. Але лес канчаткова не здаўся, ён глыбока пусціў сваё карэнне ў тарфянікі, яры, берагі рэчак і сыпучыя пяскі... Многія вёскі яшчэ і цяпер размешчаны на ўзлеску ці на палянах вакол яго...

У тутэйшых лясах калісьці хаваўся з атрадам атаман Ніл. Выступаў ён ці супраць польскіх захопнікаў, літоўскіх князёў, ці рускіх памешчыкаў, цяпер цяжка сказаць. Відаць супраць тых і другіх. Улады называлі Ніла злодзеем, як і ўсіх, хто выступаў супраць паноў. Пазней, калі Ніл загінуў, яго атрад стаў рассяляцца па вёсках. Нейкая частка былых нілаўцаў пасялілася ў даволі глухім месцы, на правым беразе маленькай рэчкі Паплаўкі, і забудавалі невялікую вёсачку. Пасля яе назвалі Нілаўцы-Воры, а яшчэ пазней – Варанілаўцы.

Вёска Варанілаўцы. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі - Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 288

Вёска Варанілаўцы. //Бяздоннае багацце: Легенды, паданні, сказы. /склад. А.І. Гурскі). – Мн.: Маст. Літ., 1990. – С. 154-155

Нашчадак

Чаму ты думаеш, Ніл, што мы пойдзем з табою? – маладога селяніна з грубымі, вялікімі, як у сапраўднага, аратага, рукамі і ўпартым высокім ілбом абкружылі з усіх бакоў аднавяскоўцы.

- Вы не можаце кінуць мяне зараз, калі я, урэшце, даведаўся, хто адзіны сапраўдны нашчадак князя Сапегі.

- Мы не верым табе. Ці зможаш ты даказаць, што ты сын князя?

- Так кажа мая маці, Марына. А кожны з вас ведае, што няма ў нашым сяле больш сумленнага чалавека.

Шум спрэчкі перарывае голас саракагадовай, яшчэ вельмі прыгожай жанчыны:

- Браты, чаму вы не верыце майму сыну? Успомніце, як аднойчы позняй восенню ў нашых мясцінах заблукалі два паляўнічых. Я тады была маладзенькай прасцячкай, і маці марыла аддаць мяне замуж за багатага. А тыя двое казалі, што яны – княжацкія лоўчыя, і маці запрасіла пераначаваць у нашай хаце. Замуж мяне не ўзялі, не роўнай аказалася Марына маладому госцю, бо быў ён не лоўчым, а князем. Але вось сына падараваў мне вялікі Сапега. Ніл – Сапегаў нашчадак, і таму мае, напэўна, права на спадчыну.

- Марына, скажы, калі ласка, - выходзіць наперад сівы селянін з добрымі вачыма, - ці ведаў князь аб сыне?

- Я хацела паведаміць яму аб гэтым яшчэ дваццаць гадоў назад, але мяне нават не пусцілі ў палац - удыхае жанчына.

Сціхаюць людзі. Яны ўражаны і разгублены.

- Цяпер вельмі цяжка даказаць штосьці, - кажа сівы селянін, князь памёр, і ніхто не сцвердзіць правы твайго сына.

- Наадварот, толькі зараз і трэба пачынаць дзейнічаць, гарачыцца хтосьці. – Сам Сапега ніколі б не згадзіўся прызнаць Ніла сваім нашчадкам. Але ён памёр, і няма зараз нікога больш дастойнага прыняць яго спадчыну, чым Ніл.

- Правільна! – чуюцца крыкі, - хай Ніл будзе нашым панам!

- Хто пасмее пярэчыць нам з-за таго, што Марына не мала шлюб з князем? Затое Ніл – старэйшы з усіх Сапегавых дзяцей!

- Няхай прызнаюць яго правы, а не то мы пакажам ім, як могуць простыя людзі змагацца!

- Хопіць крыўды! Ніл, абяцай, што будзеш шкадаваць сялян, і мы – твае!

Шум усё большы. Цяпер ужо крычаць і жонкі.

- Колькі цяпець нам прыніжэнні ад паноў? Кожны з іх толькі і глядзіць, як бы пакрыўдзіць безабаронную жанчыну. Дабівайся, Марына, справядлівасці! Ужо калі ты выгадала княжацкага сына, то павінна за гэта хаця б штосьці мець!

- Я даб'юся сваіх правоў, - ціха кажа Ніл, і Марына з гонарам і пяшчотай глядзіць на яго.

У Ружаных было неспакойна. Пранесліся чуткі аб з'яўленні князя-самазванца. У царквах святары ўжо пелі яму анафему. А ў сваім пышным пакоі зачыніўся раз'юшаны малады Сапега, не жадаючы бачыць нават уласную маці і братоў. Сяляне былі гатовы прызнаць Ніла сваім гаспадаром, бо, пражыўшы дваццаць гадоў у простае сялянскае сям'і, не мог ён, па іх разуменню, забыць аб бедах і крыўдах простых людзей. Іншыя маладыя мужыкі далучыліся да Нілавых людзей, астатнія з цікавасцю чакалі, чым усё скончыцца.

- Калі стала зразумела, што мірам Нілу ніколі не дабіцца прызнання сваіх правоў, у Ружанскай пушчы з'явіўся новы гаспадар. І з тых часін Сапегі пачалі сапраўдную вайну супраць бунтаўнікоў-сялян. Год трымаліся нілаўцы, але не былі роўнымі сілы...

Сумнай была гэтая апошняя вячэра. Ніл сядзеў моўчкі, і здаваўся значна старэйшым, чым быў на самой справе. Ніхто не сумняваўся, што заўтра прыме смерць, бо з усіх бакоў быў акружаны іх лагер войскамі, выкліканымі Сапегам для знішчэння небяспечнага саперніка.

- Няўжо нам не застаецца нічога, акрамя таго, каб як мага даражэй прадаць сваё жыццё? – спытаў нехта.

- Ёсць выйсце, - хмура адказаў Ніл. – Учора на плошчы каля царквы быў абвешчаны ўказ: “Сапегі згодны дараваць усіх ашуканых злодзеям і забойцам Нілам людзей, калі яны выдадуць яго, звязаным, у рукі сапраўднага князя”. Гэтую вестку прынесла мая маці, Марына. Салдаты прапусцілі яе да нас дзеля гэтага.

Узнімаецца шум абурэння:

- Як дрэнна ты думаеш аб нас, Ніл!

- Хіба мы заслугоўваем гэтага?

- Мы не здраднікі!

- Ты сапраўдны князь, мы прызнаем толькі цябе!

Ніл з хваляваннем і падзякай аглядае твары людзей, што засталіся вернымі яму, нягледзячы ні на што.

- Тады – смерць, слаўная смерць дзеля праўды. Мы загінем разам, падтрымліваючы адзін аднаго ў цяжкі час, засланыя адзін аднаго ўласным целам, як брата. І нам не будзе нічога шкада, і нам не будзе страшна.

Некалькі чалавек ускокваюць, каб моцным мужыцкім абдымкам прыціснуць да сябе Ніла. Не, не панам, не ўладаром над сабою адчувалі яны яго ўвесь гэты час. Быў Ніл для іх братам, сынам. Быў Ніл жывым увасабленнем справядлівасці, якой пакуль не змаглі яны дабіцца. І ніхто не заўважыў, як збоку за імі назіралі жаночыя вочы, поўныя тугі і адчаю. Марына не думала зараз аб сыне. Яна ведала, што не існуе сродка, каб захаваць яго жыццё. Але разам з ім павінны прыняць смерць і ўсе гэтыя добрыя, прыгожыя, працавітыя людзі, што паверылі ёй і ўступіліся за яе гонар. Яна думала аб іх сем’ях, жанчынах, якіх усіх ведала і любіла, сваіх сяброўках, дзецях, якім давядзецца з маленства даведацца пра долю сіроцкую.

І Марына выйшла наперад, маленькая, слабая. І ўпала на калені:

- Даруйце мне, землякі! Зманіла я вам. Не Сапегаў сын мой Ніл. Селянінам быў яго бацька, звычайным, як і ўсе мы. Славы хацела, багацця хацела для Ніла – толькі смерць здабыла яму, і вам. Ратуйце ж сябе, дзеля родных ваших. Выдайце сына майго Сапегам!

І цішыня павісла над лесам. І маўчалі людзі доўга, як у той час, калі паведаміла ім Марына, што сын яе – нашчадак вялікага князя.

- Не трэба было табе казаць нам пра гэта зараз, - павольна прагаварыў, урэшце, хтосьці. – Лепей было б для нас, не ведаючы, смерць прыняць. Таму што ніхто ўсё роўна не здрадзіць правадыру нашаму. Не дазволіць зрабіць нам гэта ўласнае сумленне. Бог даруе табе за хлусню, Марына, як даруем зараз мы ўсе.

- Але не я! – крыкнуў раптам Ніл, кідаючыся да жанчыны. – маці, што нарабіла ты? Навошта? Аднавяскоўцы! Няма маёй віны ў тым, што здарылася. Не ведаў я нічога. Але калі ёсць у вас сумленне, дык і ў Ніла яно маецца. Сам аддамся ў рукі ворагам сваім. Няхай шыбеніца – я заслужыў яе, затое усе вы будзеце жыць. Дараванне...

- Даравання не будзе, - хрыплым голасам, непадобным на свой звычайны, вымавіла Марына. – Каб атрымаць дараванне, сыне, яны павінны выдаць цябе. Яны, а не ты сам.

Вяжыце мяне, людзі! – ціха казаў Ніл. – Не трэба лішняй крыві...

Шыбеніцу ўстанавілі на плошчы, дзе звычайна праводзіўся кірмаш. Паглядзець на пакаранне прыйшоў увесь горад, былі тут і людзі з навакольных вёсак. Асобна ад усіх стаялі былыя разбойнікі-нілаўцы, якія атрымалі дараванне цаной жыцця свайго правадыра. На іх глядзелі з недаверам, амаль з нянавісцю. І нілаўцы, адчуваючы гэта, нізка схілялі галовы і хавалі вочы. З вялікім дастоінствам і высакародствам, як мог бы зрабіць толькі нашчадак князя, узышоў на памост, насустрач сваёй смерці, Ніл. І калі пятля няўмольна зацягнулася вакол яго моцнай, як у сапраўднага аратага, шыі, міласэрная смерць закрыла вочы Марыны. Без крыку, без стогну ўпала маці на рукі аднавяскоўцаў мёртвай...

Доўга не пакідалі страшэннага месца нілаўцы. Яны апусціліся на калені прама на брук, вусны іх ледзь чутна варушыліся. Што шапталі яны? Маленне альбо проста апошняе “даруй”?

На другі дзень нілаўцаў пад аховай прывялі на пустэчу, дзе было дазволена ім жыць. І хутка ўзнікла невялічкае паселішча адрынутых. І пэўны час нікому не дазвалялася ўваходзіць у зносіны з яго жыхарамі. Гасцям з іншых месц сяляне звычайна тлумачылі гэтую забарону словамі: “Тут жывуць вары-нілаўцы”. Хутка вёска пачала называцца Варанілаўцы, а потым і Варанілавічы.

Да гэтых часоў захавала яна сваю назву.

Масляніцына, І. Нашчадак / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 1 верасня

У Ружанскай пушчы адна са шматлікіх прасек называецца ў народзе Паляцкая трыба. Тут дзейнічалі паўстанцы Каліноўскага. З апавяданняў старых людзей помніцца некаторыя звесткі таго ўжо далёкага часу. Звесткі гэтыя вельмі скупыя і фрагментныя. За праўдзівасць іх ручацца нельга, таму што расказвалі гэта не відавочцы, а нашы дзяды, якія чулі гэта ад сваіх бацькоў.

У лясах Ружанскай казённай дачы – так тады называлі Ружанскую пушчу – дзейнічалі атрады паўстанцаў і часта ўступалі ва ўзброеныя стычкі з войскамі. Для барацьбы з паўстанцамі лясны масіў пушчы быў раздзелены шырокай прасекай, трыбай, на дзве часткі. На гэтай прасецы знаходзілася пяхота і лес патруліравалі раз'езды казакоў. Яны выследжвалі паўстанцаў, уступалі з імі ў бой, не давалі ім магчымасці збірацца і аб'ядноўваць свае сілы і цяпер адна са шматлікіх прасек Ружанскай пушчы называецца ў народзе Паляцкай трыбай.

Расказвалі дзяды, што паўстанцы жылі ў шалашах з галін, і што з яловых галінак яны пабудавалі нават “касцёл”. Гадоў больш пяцідзсяці таму назад хадзіла ў нашых мясцінах легенда, што паўстанцы закапалі дзесьці ў пушчы вялікі скарб – поўны кацёл золата. Расказвалі, што нават прыязджалі ў пушчу аматары адшукаць золата паўстанцаў, але беспаспяхова.

Пянко, М. Паўстанцы Каліноўскага / Мікалай Пянко // Зара камунізму. – 1988. – 4 жніўня.

Гіра
вёску

КЛЕПАЧЫ

В

ось што раскажаў мне мой дзед і бацька наконт узнікнення нашай вёскі і яе назвы. У час прыгону ў вёсцы Ласасіна быў панскі двор. Так называлі ў той час сялібу пана-прыгонніка. Пану чамусьці захацелася ўтварыць новую вёску. Для гэтага ён перасяліў са сваіх маёнткаў з Украіны і з-пад Вільна 25 сем'яў прыгонных сялян. Пасяліў ён гэтыя сем'і сярод дрымучага лесу ў рачной даліне. Як бачым, з розных мясцін прыгоннік сабраў, згуртаваў, скляпаў розных людзей у адзіную грамаду і таму назваў новае паселішча Клепачы.

Відаць, перасяліў пан сюды сваіх лепшых прыгонных, бо нашы людзі вызначаліся і цяпер вызначаюцца працавітасцю, праўдзівасцю, любоўю да сялянскай нялёгкай працы. Жылі калісьці ў вёсцы і таленавітыя майстры-рамеснікі.

Некалі вакол Клепачоў былі дрымучыя непраходныя лясы, топкія балоты, шматлікія рэчкі і рачулки. Тут вадзілася многа лясной і балотнай дзічыны – птушак і жывёл, у тым ліку і драпежных. Расказваюць, што аднойчы ў нашу вёску прыехалі здалёк людзі на вяселле. Яны значавалі, а каня пусцілі на лужок каля самай вёскі пасціся. Ноччу на каня напалі ваўкі і загрызлі бедную жывёліну.

З тых далёкіх часоў засталіся па сёняшні дзень і назвы нашых навакольных урочышчаў: Ласеў груд, Баброўкі, Воўчы куст, Маркаў лясок, Ключык, Залясечча, Раюз.

Рэчку нашу называюць па рознаму: то Баброўка, то Пратва. Відаць, тут калісьці вадзіліся бабры. Пасля меліярацыі яны

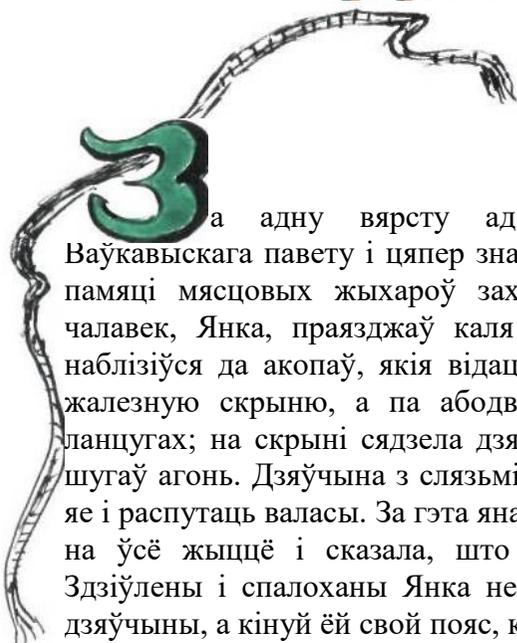
пасяліліся тут зноў. Пратва – гэта, відаць, таму, што калісьці тут на шырокіх кладках праз рэчку мылі (пралі) бялізну і палатно. Дзве дужыя маладзіцы білі пранікамі паперайменна па палатне, аж рэха гулка адклікалася ў бары. Калісьці давялося мне бачыць на карце і трэцюю назву рачулкі – Церашанка...

Пянко, М. Вёсачка мая лясная / Мікалай Пянко // Зара камунізму. – 1991. – 28 чэрвеня

Пянко, М. Родныя назвы / Мікалай Пянко // Зара камунізму. – 1991. – 2 сакавіка

Зачараваная Дзяўчына

За адну вярсту ад вёскі Лыскаўскай воласці Ваўкавыскага павету і цяпер знаходзіцца невялікі гай, пра які ў памяці мясцовых жыхароў захавалася такое паданне. Адзін чалавек, Янка, праязджаў каля гаю ў самую поўнач. Калі ён наблізіўся да акапаў, якія відаць і зараз, дык убачыў вялікую жалезную скрыню, а па абодвух баках яе – двух сабак на ланцугах; на скрыні сядзела дзяўчыня і часала валасы, ад якіх шугаў агонь. Дзяўчыня з слязьмі стала прасіць Янку падысці да яе і распутаць валасы. За гэта яна абяцала зрабіць яго шчаслівым на ўсё жыццё і сказала, што злыя сабакі не крануць яго. Здзіўлены і спалоханы Янка не адважыўся, аднак, падысці да дзяўчыны, а кінуй ёй свой пояс, каб мацней прывязаць сабак.

Але толькі пояс крануўся дзяўчыны, скрыня загрымела, бразнулі ў ёй грошы, і дзяўчыня адчайна войкнула і добра чуваць было, як вымавіла:

- Проклятая твая душа адныне да веку, што ты мяне зачাপіў: мучылася я сто рокаў, буду мучыцца і яшчэ столькі жа, але і ты не ўваскрэснеш.

З гэтымі словамі яна правалілася скрозь зямлю разам са скрыняй, сабакамі і Янкавым поясам...

Запісалі навучэнцы Свіслацкай настаўніцкай семінарыі Тарасевіч і Габроўскі ў в. Цераховічы Ваўкавыскага п. Гродзенскай губ.

Зачараваная жанчына. // Легенды і паданні / склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі). – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С 170.

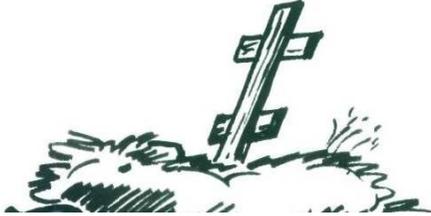
За адну вярсту ад мястэчка Лыскава Ваўкавыскага павета знаходзіцца ўрочышча Аконы. У даўнія часы тут быў багаты панскі палац, у якім жыла знатная пані Бэня. Палац быў акапаны высокім земляным валам, заўсёды поўны вады. Калі была вайна рускіх з палякамі, палац быў разбураны. Ледзьве ўратавалася ад палону і гібелі пані і пракляла не толькі тых, хто ваяваў, але і тое месца, дзе быў яе палац і якое дасталася ворагу. З тых часоў тут можна чуць плач кожную ноч, часамі паказваецца на кароткі час агонь, які зараз жа тухне з набліжэннем чалавека.

Запісаў навучэнец Свіслацкай настаўніцкай семінарыі О. Грывачэўскі ў м. Лыскава Ваўкавыскага л. Гродзенскай губ.

Палац, які праваліўся ад праклёну. //Бяздоннае багацце: легенды, паданні, сказы. /склад. А. І. Гурскі. – Мн.: Маст. літ., 1990. – С. 201.

Палац, які праваліўся ад праклёну. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі). – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 342.

ПРА ШВЕДАЎ

За адну вярсту ад мястэчка Лыскава, на ўсход, і зараз ёсць невялікі лясок, які называюць Акопы. У час вайны рускіх са шведамі на Акопах засталася мноства чалавечых трупай, якія тутэйшыя жыхары павінны былі пахаваць. Пераносычы ў магілу аднаго забітага, заўважылі дарагі пярсцёнак і сталі здымаць яго, але ніяк не змаглі, а таму адсеклі палец і толькі тады ўзялі пярсцёнак. Доўга пасля гэтага ў вёску пачаў прыходзіць па начах бяспалы мярцвяк і трывожыў людзей, асабліва ў той хаце, дзе знаходзіўся пярсцёнак, пакуль яго разам з пальцавымі костачкамі не паклалі ў магілу.

Запісаў навучэнец Свіслацкай настаўніцкай семінарыі Параскевіч у в. Цераховічы Ваўкавыскага п. Гродзенскай губ.

Пра шведаў. //Бяздоннае багацце: легенды, паданні, сказы. (Склад. А. І. Гурскі). – Мн.: Маст. літ., 1990. – С. 24-25.

Пра шведаў. //Легенды і паданні (Склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі). – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 250.

«СВЯТЫ»

Шэраш

Шарашоўскі кірмаш! Яркімі фарбамі расквечаны купецкія лаўкі, блішчаць на сонцы золатам велізарныя яблыкі ў кошыках, спалохана квохчуць куры ў руках гандлярак, весела гучаць заклікі: “А вось гліняныя гаршкі!”, “Каму, каму спелых сліў? Падыходзь! Хапай!”, “Стужкі! Стужкі красуням у косы!” У самым цэнтры базарнай плошчы размясціўся батлеечнік. Дзесяткі разявакаў стоўпіліся вакол яго і са смехам назіраюць за пацешнымі прыгодамі мужыка, што спачатку лупіць кіем пана, потым – папа і, урэшце, самога чорта. Усім падабаецца вясёлы паказ. І толькі стары з вялікай калматай барадой, здаецца, не раздзяляе агульнага настрою. Ён пражыў ужо не адзін дзесятак гадоў на свеце і не ўпершыню прысутнічае на батлеечным спектаклі. Заўсёды паказваюць адзін і той жа сюжэт, толькі зрэдку мяняючы штосьці ў ім. Але вось гэтак, праз вясёлых лялек, можна расказваць людзям шмат аб чым. Хаця б гісторыю Шэраша, таго самага легендарнага заснавальніка іх мястэчка. Гэта было б не толькі цікава: гэта дапамагло б людзям захаваць памяць аб продках, якую яны ўсё больш і больш страчваюць. Вырашана: пасля спектакля стары падыдзе да батлеечніка і прапануе для яго лялек новы сюжэт...

Калісьці даўно на месцы Шарашова быў толькі лес. І не было нідзе паблізу чалавечага жылля, калі не лічыць маленькай бруднай карчмы, што стаяла на ўскрайку гандлёвага шляху, які праходзіў у некалькі вёрстах адсюль. Хадзіла пра карчму дурная слава, быццам водзіць сяброўства гаспадар яе з ляснымі злодзеямі. З-за гэтага апусцела карчма, і даўно ўжо багатыя

вандроўнікі не спыняліся ў ёй. Але аднойчы познім вечарам тут з'явіўся малады чалавек, багата апрануты, па ўсім відаць, дваранін.

- Гэй, гаспадар! – гукнуў ён - Вось табе залаты за вячэру для мяне і авёс для майго каня. Я спыняюся ў цябе на ноч.

Убачыўшы золата, неяк дзіўна бліснулі вочы карчмара. Кінуўся ён да нечаканага гасця, кланяецца яму, усміхаецца, налівае самае лепшае віно, саджае на самае лепшае месца, адганяючы ад яго п'яных пастаяльцаў у лахманах, што ўжо было абступілі з усіх бакоў маладога двараніна. Тыя моўчкі адыходзяць і расаджваюцца па кутках, змрочна агледжваючы адтуль гасця. І доўга ў цішыні чутны толькі ліслівы голас карчмара, які прапануе маладому вандроўніку стравы. Але вось і ён сціхае і пакідае пастаяльцаў, каб паклапаціцца пра каня гасця. Тады за стол да двараніна падсаджваецца невядомы, хутчэй падобны на жабрака, чым на чалавека, які здольны заплаціць за ноч у карчме.

- Ты хто такі? – пытаецца ён у маладога чалавека пасля некалькіх хвілін маўчання.

- Хутчэй гэтае пытанне павінен задаць я, - з гонарам адказвае дваранін.

- Я магу адказаць табе, але баюся, што маё імя нічога табе не скажа, тады як даведаўшыся аб тым, хто ты, я мог бы дапамагчы табе, - гаворыць жабрак.

Мне не патрэбна нічыя дапамога, - адказаў дваранін, - пры мне мой гонар і шабля.

- Што ж, шкада, што ты адмаўляешся ад сяброўства са мною, ціха гаворыць незнаёмы і знікае.

Сярод ночы нешта прымусіла маладога двараніна прачнуцца і сціснуць дзяржальню шаблі, якая знаходзілася заўсёды побач з ім. Рыпелі прыступкі, якія вялі ў пакой, прапанаваны карчмаром гасцю для начлега. Імгненне, і дзверы расчыніліся. У іх з'явіўся карчмар, які трымаў у адной руцэ свечку, а ў другой – вялікі нож. Свечка добра асвятляла яго бледны, перакрыўлены грымасай твар. Ён зрабіў некалькі крокаў у бок пастаяльца і спыніўся.

- А, вы не спіце? – прагаварыў ён. – Што ж, тым горш. Карчмар свіснуў, і ў пакой уляцелі адразу шэсць чалавек.

Прытуліўшыся спіной да сцяны, дваранін зграбна адбіваў удары, якія сыпаліся на яго. Некалькі разоў шабля яго трапляла ў нешта мяккае, і тады ў цемры чуліся лаянка і глухія стогны. Але і сам ён быў ужо ўвесь у крыві. І тады нечакана прыйшла дапамога. Нехта моцны і спрытны скочыў праз акно ў пакой, і ў голавы нападаючых паляцела лава, шандалы, збан з вадой, што стаяў у кутку пакоя. Перавернуты да гары нагамі стол прыдушыў некага, цяжкая дубінка прайшла па чыхіхсці рэбрах. І тады з ровам начныя забойцы кінуліся прэч з пакоя.

- Як мне аддзякаваць вам, мой заступнік? – цяжка дыхаючы, спытаўся дваранін.

- Твой конь пад акном, - адказалі яму з цемры.

Пасля доўгай і хуткай скачкі два верхнікі спыніліся, і дваранін, які змог, урэшце, добра разгледзець свайго спадарожніка, са здзіўленнем пазнаў у ім дзіўнага жабрака, што прапаноўваў яму сяброўства.

- Можа цябе здзіўляе, што ў мяне таксама ёсць конь? – адазваўся жабрак. – Дык гэта не мой, я звёў яго з канюшні карчмара.

- За што яны хацелі забіць мяне? – спытаўся дваранін.

- З-за тваіх грошай. Хіба ж ты не ведаеш, што такім людзям, як гэты карчмар, нельга паказваць золата?

- Але ж той залаты, якім я расплаціўся за начлег, быў у мяне апошнім.

Хвіліну спадарожнік маладога чалавека здзіўлена глядзіць у твар, а потым раптам пачынае рагатаць. Ён спаўзае з сядла на зямлю і качаецца па ёй.

- Вой, дурні, дурні! – чуецца праз смех. – Каб жа яны ведалі! Вось ужо сапраўды, па знешняму выгляду яблыка ніколі не разгледзіш, ці не чарвівы ён! Глядзі, каго яны павінны былі рабаваць, - на далоні жабрака з'яўляецца незвычайнай велічыні алмаз, і вочы яго субяседніка становяцца здзіўлена вялікімі.

Так нечакана пачалося сяброўства кракаўскага двараніна Яна Красоўскага і вольнага чалавека Шэраша. І незвычайнымі былі лёсы кожнага з іх. Збяднелы дваранін Ян Красоўскі меў шчасце спадабацца адной з самых знатных дам пры двары караля. На жаль, у каханкі маладога прыгажуна аказаўся раўнівы муж, які прыклаў усе намаганні, каб канчаткова разарыць свайго саперніка і пастаяннымі праследаваннямі прымуціць яго пакінуць Кракаў.

Шэраш жа за сваё жыццё паспеў змяніць шмат гаспадароў і пранікся думкаю, што лепш за ўсё ні ад каго не залежаць. У час сваіх прыгод ён атрымаў мноства сечаных і колатых адмецін, якія сведчылі аб нераўнадушных адносінах да яго многіх людзей. Але больш за ўсё Шэраш ганарыўся глыбокім шрамам праз увесь твар, па якому пазнавалі яго і сябры, і ворагі. Што датычыцца алмаза, дык з'яўленне яго ў дзіравых кішэнях Шэраша толькі сцвярджала, што не заўсёды дзейнасць гэтага чалавека была бездакорнай у адносінах да законаў.

Як бы там ні было, Шэраш прапанаваў свайму новаму сябру дагавор: яны аб'яднуюць знатнае імя Красоўскага і патаемнае багацце Шэраша, каб дабіцца ад караля дазволу пабудаваць невялічкае паселішча, якое б насіла імя Шэраша і фармальна належала Красоўскаму. Гэта было выгадна аднолькава і безпрытульнаму двараніну, і бадзязу з цёмным мінулым.

Так узнікла Шарашова, і першымі жыхарамі яго былі сябры Шэраша па яго небяспечных вандроўках. Суровыя, моцныя, гордыя, яны прыходзілі сюды, каб знайсці часовы прытулак ад шматлікіх ганіцеляў, і заставаліся назаўсёды. У новае паселішча перабраліся таксама сяляне, якім абрыдлі прыцясненні мясцовых уладальнікаў. У Шарашове пасяліліся рамеснікі і купцы, стары святар з памагатымі. Душой усіх быў дзейсны, вясёлы, справядлівы Шэраш. Ён назіраў за жыццём і працай мястэчка, разбіраў скаргі жыхароў, іх спрэчкі, благаслаўляў шлюбы, разам з узброеным атрадам бліжэйшых сяброў абараняў паселішча ад ворагаў. Яго імяніты таварыш толькі здзіўляўся энергічнасці і сардэчнай шчодрасці, якая праяўлялася ва ўсім: ад падзелу паміж жыхарамі Шарашова адбітага ў шматлікіх ворагаў багацця

да кахання, якое ён шчыра дараваў кожнай жадаючай гэтага. Шэраш не абраў сабе жонку, але шмат хто з дзяцей новага паселішча горда насіў прозвішча Шарашовіч, Шаршуновіч, Шарашовец, утворанае ад імя іх бацькі...

Аднойчы Яна Красоўскага знайшлі ў лесе. У грудзях яго тырчаў дарагі кінжал з вензелямі. Стары раўнівец адшукаў, нарэшце, сваю ахвяру. Змрочны цень лёг на твар Шэраша... Ноччу, пасля пахавання сябра, ён сабраўся ў дарогу, узяўшы з сабою кінжал, якім быў забіты Красоўскі. Прайшло няшмат часу, і нават да гэтых глухіх месц даляцела жудасная вестка пра страшную помсту Шэраша і пра тое, што кароль пакляўся злавіць і пакараць мсціўца. І гэта было адзінае, пра што дакладна даведаліся жыхары Шарашова. Шмат гадоў яны чакалі вяртання Шэраша, але дарэмна. Хадзілі чуткі, што ён загінуў у сутычцы з атрадам каралеўскіх стралкоў. Але ніхто не хацеў верыць у гэта. Бо доўга яшчэ іншыя маладыя маці паселішча ўпарта называлі бацькам сваіх нованароджаных дзяцей Шэраша, які быццам бы хаваецца ў лесе разам з найбольш смелымі і адважнымі сваямі папличнікамі. Як бы там ні было, праўды аб канцы Шэраша і да гэтых часоў ніхто не ведае...

Стары завяршае свой расказ, працягваючы руку ў бок ратушы, на якой красуецца герб Шарашова: чалавек, апрануты ў рызе са ззяннем вакол галавы:

- Не глядзі, што на ім німб, - давяральна шэпча сівы расказчык свайму субяседніку. – Гэта – зусім іншы святы, не той, пра якога ты думаеш. Каралева Бона, даючы Шарашову магдэбургскае права, наказала майстрам выбіць на нашым гербе аднаго са сваіх святых патронаў. Ну, яны і выбілі постаць “святога” Шэраша, якому кароль так і не дараваў яго ўчынку. Усе аб гэтым ведаюць, але ні адзін з гараджан не выдасць майстроў. Гэта – самая свяшчэнная таямніца Шарашова.

Масляніцына, І. “Святы” Шэраш /Лрына Масляніцына // Зара камунізму.
– 1990. – 28, 30 чэрвеня

Спіс літаратуры

1. Адкуль вёска Клепачы. // Бяздоннае багацце: легенды, паданні, сказы / склад. А. І. Гурскі. – Мн.: Мас. літ., 1990. – С. 160.
2. Адкуль вёска Клепачы. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С.436.
3. Вёска Варанілаўцы // Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі - Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 288
4. Вёска Варанілаўцы. // Бяздоннае багацце: легенды, паданні, сказы / склад. А.І. Гурскі. – Мн.: Маст. Літ., 1990. – С. 154-155
5. Горы. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С.340.
6. Зачараваная жанчына. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі). – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 170.
7. Малышэўскі, Ю. Дабучын – Пажарла – Пружаны / Юрый Малышэўскі // Зара камунізму. – 1988. – 23 чэрвеня.
8. Масляніцына І. Легенда аб недабудаваным касцёле/ Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1989. - 14 лістапада, 11 лістапада.
9. Масляніцына, І. “Святы “ Шэраш / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 28, 30 чэрвеня
10. Масляніцына, І. Абрыдлая жонка / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 6 снежня
11. Масляніцына, І. Востраў Веча / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990.-11 кастрычніка
12. Масляніцына, І. Выкупленне / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 31 сакавіка
13. Масляніцына, І. Жаночы суд / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 11 жніўня

14. Масляніцына, І. Каралева вужоў / Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 22, 24 мая
15. Масляніцына, І. Карона Міндоўга./ Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 10 лютага
16. Масляніцына, І. Нашчадак /Ірына Масляніцына //Зара камунізму. - 1990. -1 верасня
17. Масляніцына, І. Ружа колеру сонечных промняў /Ірына Масляніцына // Зара камунізму. – 1990. – 25, 27 студзеня
18. Палац, які праваліўся ад праклёну. // Бяздоннае багацце: Легенды, паданні, сказы /склад. А. І. Гурскі. – Мн.: Маст. літ., 1990. – С. 201.
19. Палац, які праваліўся ад праклёну. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 342.
20. Панюціч, А. Падарожжа ў мінулае: легенды роднага краю /Аляксандр Панюціч // Зара камунізму. – 1987. – 14 лістапада
21. Пра горад Пружаны і раку Мухавец. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 279-280.
22. Пра шведаў. //Бяздоннае багацце: Легенды, паданні, сказы. /склад. А. І. Гурскі. – Мн.: Маст. літ., 1990. – С. 24-25.
23. Пра шведаў. //Легенды і паданні /склад. М. Я. Грынблат і А. І. Гурскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – С. 250.
24. Пянко, М. Вёсачка мая лясная /Мікалай Пянко // Зара камунізму. – 1991. – 28 чэрвеня
25. Пянко, М. Паўстанцы Каліноўскага /Мікалай Пянко //Зара камунізму. -1988. - 4 жніўня
26. Пянко, М. Родныя назвы /Мікалай Пянко // Зара камунізму. – 1991. – 2 сакавіка

ЗМЕСТ

Легенды аб Пружанах і навакольных вёсках

Аб паходжанні Пружан і памятных мясцінах горада	3-6
Пра горад Пружаны і раку Мухавец	7-8
Востраў Веча і рака Вец	9-13
Легенда аб недабудаваным касцёле	14-19
Абрыдлая жонка (пра рэчку Баба)	20-24
Зачараваная жанчына (в. Ражковічы)	25
Жаночы суд (в. Ражковічы)	26-32
Карона Міндоўга (в. Дабучын)	33-38
Адкуль вёска Клепачы	39
Горы (в. Носкі)	40
Адкуль вёска Скорцы	41
Каралева вужоў (чаму ў нашых лясах растуць яліны ды дубы, бярозы ды асіны)	42-48

Легенды аб г/п Ружаны і навакольных вёсках

Ружа колеру сонечных промяў (Ружаны)	49-56
Выкупленне (Сапега і Ружанскі палац)	57-60
Вёска Варанілаўцы	61
Нашчадак (в. Варанілаўцы)	62-67
Паляцкая трыба (адна з прасек Ружанскай пушчы)	68
Пра вёску Клепачы	69-70
Зачараваная дзяўчына (в. Лыскава)	71
Палац, які праваліўся ад праклёну (в. Лыскава)	72
Пра шведаў (в. Лыскава)	73

Легенды аб г/п Шарашова

“Святы” Шэраш (Шарашова)	74-80
--------------------------	-------

Легенды роднага краю

Літаратурна - краязнаўчы зборнік
Серыя “*Мой родны кут*”

Укладальнік, адказы за выпуск
Камп’ютарны набор

Н. К. Шабуня
А. П. Носік

Малюнкi Марысі і Ірыны Кулецкіх

верасень, 2008

225133 г. Пружаны, вул. Савецкая,30
Цэнтральная раённая бібліятэка ім. М. Засіма.
Адзел бібліятэчнага маркетынгу

8(01632)9-15-46
E-mail: biblprj@brest.by